

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FAKULTA FILOZOFICKÁ

KATEDRA FILOZOFIE

AKADEMICKÝ ROK

2010/2011

FILOZOFIE WITTGENSTEINOVY LOGIKY

PHILOSOPHY OF WITTGENSTEIN`S LOGIC

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

VYPRACOVAL: Ján Rečo
OBOR: Filozofie
VEDOUCÍ PRÁCE: Prof. PhDr. et RNDr. Jan Štěpán, CSc.

Na úvod bych chtěl vyjádřit své poděkování všem, bez jejichž pomoci by mi nebylo dáno vůbec studovat, neřku-li studovat tak dlouho. Kromě svých nejbližších mám na mysli především vedoucího své diplomové práce, pana Jana Štěpána, jehož cennými připomínkami a radami jsem se, ke své škodě, tak často neřídil. Dále bych rád jmenoval paní Hanu Krylovou, sekretářku katedry, a paní Jitku Loutockou, referentku studijního oddělení. Bez jejich pomoci bych se byl býval v mašinérii univerzitního byrokratického aparátu beznadějně ztratil.

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracoval samostatně. Veškeré zdroje, z nichž jsem vědomě čerpal, explicitně uvádím.

V Olomouci dne 6. ledna 2011

.....

Jano Rečo ml.

Obsah

Anotace	5
Úvod	6
Výstavba myšlenek	10
Výstavba textu	12
Jazyk a svět	14
A) Jazyk ontologie.....	17
B) Ontologie jazyka.....	29
C) Obrazy matematiky.....	44
D) Matematika obrazů.....	47
E) Slovo závěrem.....	54
Člověk a jazyk	59
Závěr	70
Seznam použité literatury	72

Anotace

Práce diskutuje vztah jazyka a světa, jak jej načrtl Ludwig Wittgenstein ve své knize *Tractatus logico-philosophicus*. Mnohost možných interpretačních přístupů i jejich výsledků však vždy prokazatelně ukazuje jediné- imanentní logickou strukturu. To vede k přesvědčení, že Wittgenstein pojímal logiku jinak, než je dnes běžné- totiž v neinstrumentálním smyslu, jako ontologický princip. A právě takové jednotné předvedení logiky je cílem této práce. Diskutovány jsou však i obtíže, s nimiž jsem se během svých snažení setkal.

Klíčová slova: logika, ontologie, izomorfie, logická forma, teorie zobrazení, hodnota.

Abstract

My thesis discusses the relation between language and world as it was outlined by Ludwig Wittgenstein in his book *Tractatus logico-philosophicus*. A variety of possible interpretative approaches and their results provably show only one thing always- the immanent logical structure. This leads to a conviction that Wittgenstein's conception of logic was different from how logic is generally conceived today- in a non-instrumental sense, as an ontological principle. And just this unified presentation of logic is the aim of this work. However I discuss here also some difficulties that I met in the course of my effort.

Key words: logic, ontology, isomorphism, logical form, picture theory, value.

Úvod

Ludwig Wittgenstein byl již za svého života považován za jednoho z největších žijících filozofů. Čím delší časový úsek od jeho úmrtí uplynul, tím větší význam byl, a stále je, v celku dějin filozofického myšlení křesťanského Západu, jeho odkazu přisuzován.

Svého druhu rezignace na publikační činnost, ať už byly pohnutky, které jej k tomu vedly, jakékoli, spolu s „bezprecedentním“ způsobem života, tak daly vzniknout samostatné „wittgensteinologické“ „disciplíně“, jež je hodna snad jen bulvárních periodik. Tímto směrem se v následující práci ubírat nehodlám¹. Ostatně se nehodlám zabírat okolnostmi jeho života, byť v umírněné podobě „zasazení“ Wittgensteina do dobového kulturního kontextu, vůbec². Neboť to vkusným způsobem, domnívám se, na poli beletrie učinil Ray Monk³⁴.

Jeho dílo bylo po dlouhou dobu obestřeno tajemstvím, jež bylo hojně přiživováno právě rozšiřováním různých „pikantérií“ z jeho osobního i profesního života. Zčásti i díky tomu, že se široká veřejnost s valnou většinou jeho práce, co do rozsahu určitě, neměla možnost za jeho života seznámit. Jakkoli se stran publikování jeho díla i u nás situace zlepšuje, přesto je mu tento fakt dosud na škodu. A to hned ve dvojím smyslu. Jednak je to omezující pro ty, kdož se s jeho dílem chtějí skutečně seznámit, druhak to dává možnost svévolně manipulovat oním publikovaným málem těmi, kdož se chtějí jen nějak „blýsknout“.

Minimálně v období, kdy publikoval svůj *Tractatus logico-*

---

1 Připouštím však zároveň, že kouzlo jeho osobnosti, poctivost, s níž přistupoval nejen ke své práci, mne mnohokrát uvedly v pokušení odvolávat se na autoritu tam, kde mé vlastní síly při interpretaci jeho díla nestačily.

2 Abych byl zcela přesný- jednu výjimku jsem přeci učinil. Ta však není zařazena do práce samotné. Pouze pomocí ní ilustruji již vyřčené.

3 Monk, R.: Wittgenstein. Úděl génia, Praha 1999, 636 str.

4 A je jen ironií osudu, že přes vytrvalou hysterii kolem Wittgensteinovy osoby, se nemalá část nákladu českého překladu „ocitla“ na pultech prodejen Levných knih za směšnou částku.

philosophicus považoval Wittgenstein sám sebe za logika, nikoli za filozofa. Z tohoto důvodu je má práce povětšinou vystavěna právě na základě interpretace, resp. popisu, této knihy. Bylo by podivné, kdyby se od logiky, a toho, jak ji pojímal, během svého pozdějšího působení na poli filozofie nějakým výrazným způsobem „odklonil“. A tak, aniž bych si nárokoval celistvé uchopení jeho literárního, resp. myšlenkového, odkazu, využívám, nakolik jsem schopen, i jeho pozdějších prací. Jednoduše proto, že jimi lze názorně demonstrovat to, co je v *Tractatu* obsaženo v "nezpracované" podobě. Lze-li vůbec, kromě *Tractatu*, něco z jeho pozůstalosti považovat za "zpracované".

Jak však Wittgenstein pojímal logiku? Domnívám se, že jednoznačná odpověď neexistuje. A to nejen co se Wittgensteina týče, nýbrž co se týče definice logiky vůbec. Pro názornost připojuji dvě taková "vymezení" od různých autorů současných tuzemských učebnic logiky:

"Co je tedy logika, když ne nauka o tom, jak myslet? Přehlédneme-li dlouhou historii tohoto oboru a množství rozmanitých způsobů, kterými bývá vymežován, žádnou jednoznačnou odpověď nenajdeme. Zdá se nicméně, že na jednom se většina těch, kdo se logikou od antiky až po dnešek zabývali a zabývají, shodnou: logika má tak či onak pomáhat určovat, která zdůvodnění, které typy argumentací či které důkazy jsou přijatelné a které ne... Kdy je nějaké zdůvodnění správné? Zřejmě tehdy, když přesvědčivě ukazuje, že jsou-li splněny předpoklady, ze kterých vychází, nemůže neplatit, závěr, který zdůvodňuje."⁵

Z našeho prvního úryvku, vytrženého z kontextu, nicméně se domnívám, že dostatečně ilustrativního, lze nabýt dojmu, že lze přecijenjí pojímat logiku jako svého způsobu nauku o tom, jak správně myslet. Zdá se také, že logika určuje jisté obecné

---

5 Peregrin, J.: Logika a logiky. Systém klasické výrokové logiky, jeho rozšíření a alternativy, Praha 2004, str. 10.

principy, které sdílejí všechny "argumenty"⁶, jejichž závěry se, právě díky těmto principům, ukazují nade vší pochybnost jako vždy správné. Na základě čeho ale dospíváme k něčemu, co vždy nahlédneme jako nezpochybnitelné- tedy ony principy? Vezmu-li je však na milost, musím se obratem tázat, je logika jen jedna? Či jich je víc? Proč mám vlastně usuzovat správně? Co když nechci?! Lze ji nějak obelstít? Zkusme to stran vědy. Vědci jsou přeci od přírody naivní a důvěřiví lidé. Snad nalezneme skulinku.

"Pro nejobecnější klasifikaci předpokládejme, že předmět zkoumání logiky... je usuzování vůbec, tj. i neformální. Pak lze logiku rozdělit na formální a mentální. Toto členění musíme považovat za relativní vzhledem k současnému stavu poznání. Přitom předpokládáme, že formy usuzování v mentální logice jsou poznatelné (ve formální logice jsou poznané), ale dosud nebyly systematicky vědecky zpracovány."⁷

Zdá se tedy, že, jakkoli relativní členění logiky je, sama logika je absolutní. Ať už poznaná, či, "zatím", jen poznatelná. A má odhalování jejích, výše zmíněných, principů něco společného s tím druhem lidské činnosti, kterou nazýváme vědou, nebo vědou nazýváme určitou lidskou činností, protože "dostojí" oněm principům? Nevím, jak se mám rozhodnout. Nade vší pochybnost však "cítím", že je na mém tázání přeci "něco" správného. "Něco", čemu nelze uniknout. Ona nepochybnost mi totiž dává zároveň "tušit", že každou snahou o úskok mohu obelhat leda sám sebe. A od nahlédnutí této možnosti bychom měli začít! A je zároveň jasné, že naše zkoumání nemohou, resp. nemusí, být vědecká.

"Ideál je v našich myšlenkách usazen s neochvějnou pevností. Nemůžeš z něho nijak vykročit. Musíš vždy znovu

---

6 Zde míněno ve smyslu intuitivního uchopení argumentu. Tj. před rozpoznáním možnosti argumentovat v čistě formální rovině.

7 Štěpán, J.: Formální logika, Olomouc 1995, str. 5.

zpátky. Žádné venku vlastně ani neexistuje; proto chybí vzduch k životu. - Odkud se tohle bere? Tato idea nám sedí na nose jako brýle, a to, nač pohlédneme, vidíme skrz ni. Vůbec nepřipadneme na myšlenku odložit je."⁸

Mínil Wittgenstein oněmi brýlemi logiku? Nebo snad pouhá arbitrární přesvědčení? Zlepšují zrak toho, kdo by bez nich viděl jen stěží? Nebo naopak jeho pohled jen zkreslují? Záměrně jsem poslední citaci vytrhl z kontextu a nedoplním ji ani žádným komentářem. Odpovědí budiž následující práce.

---

8 Wittgenstein, L.: Filosofická zkoumání, Praha 1993, str. 62, §103.

Výstavba myšlenek

"Budu jen zrcadlem, v němž čtenář spatří své vlastní myšlení se všemi jeho neforemnostmi a s jehož pomocí se správně nasměruje."

Ludwig Wittgenstein (1931)⁹

Zkraje si dovoluji zmínit fakt, že jsem se celou svou práci snažil¹⁰ vystavět po vzoru levných detektivních románů. Ty sice nebývají počítány mezi "vysokou" literaturu, součástí literatury však bezesporu jsou. Obdobně může být kritizována i má práce - a to nakolik se vzpěčujě některým "požadavkům" akademického provozu. Jsem si tohoto nedostatku vědom a hodlám za něj nést plnou odpovědnost. A to se vším, co k nim patří. K "nízké" literatuře se tedy hlásí i díky leckdy neobratným vyjádřením a nečekaným dějovým zvrátům. Je to dáno jednak mými omezenými intelektuálními schopnostmi, druhak snahou učinit práci čtivou, snad leckdy i „zábavnou“. Zábavnost, což musím připustit, mým cílem nebyla. A to první není u prací tohoto druhu zcela určitě ničím výjimečným¹¹. To druhé není, nejen u těch diplomových, pravidlem.

Co se myšlenek týče, nejsem si až tak jist, zda a kolik jich má práce vlastně obsahuje. Zvláště v těch jejích částech, kde jsem vycházel pouze z Wittgensteinových textů. "Bolo takmer nemožné učiť sa od Wittgensteina a nepreberať jeho spôsoby vyjadrovania a kľúčové slová, či dokonca nenapodobovať jeho hlas, výraz tváre a gestikuláciu. Hrozilo, že jeho myšlienky upadnú na úroveň žargónu."¹² Charakter mého textu předpokládá

---

9 Wittgenstein, L.: Rozličné poznámky, Praha 1933, str. 33.

10 Spíše tuto svou nevědomou "snahu" ad hoc nahlédl.

11 Což rozhodně nemíním jako alibistickou poznámku typu: „Já jsem vám to přeci říkal.“

12 Malcolm, N.: Ludwig Wittgenstein v spomienkach (so životopisnou črtou

přejímání oněch „klíčových slov“. Snaha nahradit je (což může být motivováno třebaš` jen upřímnou snahou po dobrém překladu do češtiny prostém osobních „přínosů“ překladatele) leckdy staví pochopení jen stěží překonatelné překážky. Což je, zcela přirozeně, nesnáz obecného charakteru a netýká se jen Wittgensteina. „Způsoby vyjadřování“ pak považuji čistě za své, jakkoli je pravděpodobné, že se na jejich utváření ty Wittgensteinovy podílely významnou měrou. „Žargon“ à la Wittgenstein je inventářem snoba. A tak obsahuje-li má práce přeci jen nějaké myšlenky, dovoluji si sám sebe za snoba nepovažovat. Tedy nakolik za ně lze považovat výsledky cvičení, jež žáku připravil učitel.

Celá práce je navíc vystavěna jako popis prvních setkání se s filozofií a logikou. Či spíše logikou elegantně oděnou v šat filozofie.

Výstavba textu

Slovo úvodem

Záměrně jsem tuto část nenazval "Metoda", neboť nerad vědomě lžu. Jediné, co zde mohu popsat, je "grafické" členění textu. To úzce souvisí se způsobem, jímž nahlížím jednotlivé problémy, a tím i nabídnutá řešení. Metoda sama se ukazuje až při aplikaci¹³.

Každá kapitola začíná částí nazvanou "Slovo úvodem". Totéž se týká i případných podkapitol. Samo jádro textu potom od této není nijak odlišeno- je jen odsazeno a začíná na následující straně.¹⁴ Žádné "Slovo úvodem" není zmíněno v obsahu práce, jednotlivé podkapitoly ano.

Odsazení textu, kromě odstavců, dále užívám ve dvou případech:

- 1) Pro zvýraznění posunu v rozvíjené úvaze- jedná se tak vlastně jen o silnější variantu členění do odstavců;
- 2) Pro vřazení citace, jež takto slouží jako demonstrace korektnosti mé vlastní úvahy- chcete-li odvolání se na autoritu.

*Tractatus logico- philosophicus*¹⁵ dále uvádím jen jako Tractatus či TLP; *Filosofická zkoumání*¹⁶ pak jako Filozofická zkoumání či prostě Zkoumání. Důvodem je jednak způsob, jímž z

---

13 Na možnou námitku, že napodobuji Ludwiga Wittgensteina, odpovídám: "Ano! Napodobování je nejlepší formou uznání."

14 Výjimku tvoří pouze tato "kapitola". Pro její stručnost se mi "odsazování" v tomto případě jeví jako zbytečné.

15 Wittgenstein, L.: *Tractatus logico- philosophicus*, Praha 1993, 229 str.

16 Wittgenstein, L.: *Filosofická zkoumání*, Praha 1993, 296 str.

těchto děl cituji, druhak frekvence, s níž jsou v textu obě díla zmiňována. Ostatní literaturu zmiňuji po způsobu standardní citace.

Citace samotné jsou též řešeny dvojím způsobem. Je to dáno především koncepcí textu, z něhož cituji. Tak např. u Tractatu a Filosofických zkoumání uvádím pouze číselné označení, jehož užívá sám autor¹⁷. Toto je pro přehlednost zařazeno do textu před citací samu¹⁸. Cituji-li z prací jiných, je v poznámce pod čarou uveden celý zdroj dle zaběhnutých zvyklostí. Podobným způsobem jsou značeny i parafráze jednotlivých děl, resp. jejich částí.

Jakkoli to mně samotnému připadá neintuitivní a nepřehledné, zařazuji i své vlastní dodatky k textu do poznámek pod čarou, aby měl případný čtenář stejný přístup ke všemu, co můj text rozvíjí či doplňuje.

Není neobvyklé několikeré užití jedné citace. Abych tyto v samotném textu zbytečně nemnožil, pouze k nim odkazuji. A to na různých úrovních, např. v poznámce pod čarou. Tohoto, leckdy nepřehledného způsobu, jsem se rozhodl užít čistě kvůli demonstrování repetitivnosti určitých motivů ve Wittgensteinově díle, příp. v dílech autorů ostatních. Což, bohužel, vyžaduje i repetitivnost ve čtení.

Konečně je třeba zmínit, že hojně cituji i ve vlastních poznámkách pod čarou. V případě, že se nejedná o citaci z Traktátu či Filosofických zkoumání ve výše zmíněném smyslu, uvádím zdroj v závorce za citací samotnou.

17Není-li citovaná část autorem označena, cituji obvyklým způsobem.

18Cituji-li z Tractatu- značím TLP n.m; ze Zkoumání- značím Zkoumání §n, resp. Zkoumání str. n (pokud cituji z druhé části, jež není číselně značena).

Jazyk a svět

Slovo úvodem

Tuto kapitolu, zčásti i pro samotný její název¹⁹, jsem se rozhodl rozdělit na následující části: **A) Jazyk ontologie; B) Ontologie jazyka; C) Obrazy matematiky; D) Matematika obrazů**²⁰. Přičemž u každé z nich se pokusím zdůvodnit ponejprv její název a poté úlohu, jíž v celku této kapitoly zastává. A to vždy s přihlédnutím k myšlenkám Ludwiga Wittgensteina, resp. k tomu, jakým způsobem je chápu a interpretuji. Kromě těchto „nosných“ částí jsem se rozhodl začlenit do této kapitoly i shrnující **E) Slovo závěrem**, v němž se také pokusím kriticky vypořádat s podobnými myšlenkami, resp. interpretacemi díla Ludwiga Wittgensteina, některých dalších autorů. A to současných tuzemských.

Filozofii²¹ jako svébytnou lidskou činnost lze též pojímat jako svého druhu produkt rozčarování nad nesrovnalostmi mezi tím, co myslíme a tím, co skutečně jest. Podivíni, jimž toto osobní selhání nedává spát, by se dali, dle směru svých zkoumání, rozdělit na dvě základní skupiny. Jedni zkoumají, co a jak myslíme a toho, "co je", užívají jako korektivu svých úvah, neboť se domnívají, že samu podstatu skutečnosti svým myšlením nemůžeme nijak ovlivnit. Druzí jsou s těmi prvními, co do předpokladu o povaze skutečnosti, zřejmě zajedno. A to především nakolik je myšlení se svými produkty "také jsoucí". Avšak směr,

---

19 Chce-li kdo ukázat, že je svébytným myslitelem na výši doby, nezbyvá mu, než dookola omílat "mantru" JAZYK A SVĚT. Nekladu si za cíl být myslitelem a už vůbec ne svébytným. První část své diplomové práce jsem takto nazval jednoduše proto, že se domnívám, že je zcela v souladu s Wittgensteinovým způsobem myšlení.

20 Přesto se mi jeví zařazení pod společnou hlavičku jako jediné schůdné. Neboť by působilo přinejmenším zvláštně, kdyby se čtyři samostatné kapitoly zabývaly tímtéž.

21 Jedná se mi především o tzv. "spor" o univerzálie, jenž, dle mého, jen zdiskreditoval jakákoli příští metafyzická zkoumání. Tomuto filozofickému "politikaření" se pokusíme vyhnout, metafyzice samé nikoli!

jímž se při svých úvahách ubírají, je opačný. Jisté je to, co myslíme a vypovídáme. Jen skrze proces myšlení se můžeme dobrat povahy mimojazykové skutečnosti. Aby si celou záležitost ještě více ztížili, vyňali dotyční, náležející do obou výše zmiňovaných skupin, z filozofie všechny obory zkoumání, v nichž se vztah jazyku/jazykové skutečnosti a skutečnosti mimojazykové dá celkem snadno přehlédnout, a tím pádem obor bádání jednoznačně omezit na jednu z obou "sfér", vědcům s jejich speciálněvědními disciplínami.

Po celá tisíciletí pak přívrženci jednoho či druhého tábora "stavěli světy", aby nakonec svá díla korunovali konstatováním, že je mohou jazykem zpětně popsat v jen velmi omezené míře. Lhostejno, kterou pozici zvolili za výchozí. Věci se zdají být slibným základem, ale v určité fázi přechodu k jazyku tomuto stavějí nepřekonatelné překážky, neboť si přímo vynucují být jím naprosto přesně uchopovány. Obdobně jazyk celkem pěkně ukazuje, už jen tím, že je funkční, svůj vzhled k věcem. Přesto je to právě on, kdo pro svou vágnost jejich poznání znemožňuje.

Vzhledem k tomu, že nám v této kapitole bude hlavním inspiračním zdrojem Tractatus, rozhodl jsem se hned zkraje zmínit jeho hlavní teze. Což by mělo, kromě jiného, napomoci k udržení její konzistence, poněvadž celkem reálně hrozí, díky častému střídání úhlů pohledu a diskusí na rozličných úrovních obecnosti, že by se jinak rozpadla.

TLP 1 „Svět je všechno, co fakticky je.“

TLP 2 „To, co fakticky je, tj. fakt, je existence stavu věcí.“²²

TLP 3 „Logický obraz faktu je myšlenka.“

---

22 Překlad dle: Valenta, L.: Problémy analytické filozofie, Olomouc 2003, str. 94.

- TLP 4 „Myšlenka je smysluplná věta.“
- TLP 5 „Věta je pravdivostní funkcí elementárních vět.
(Elementární věta je pravdivostní funkcí sebe sama.)“
- TLP 6 „Obecný tvar pravdivostní funkce je: []. To je obecná
forma věty.“
- TLP 7 „O čem nelze mluvit, o tom se musí mlčet.“

A) Jazyk ontologie

"Je-li špatná myšlenka alespoň odvážně a jasně vyjádřena, je tím už mnohé vykonáno."

Ludwig Wittgenstein (1948)²³

Slovo úvodem

Nemůžeme-li se tedy tak či onak vymanit z područí jazyka a vystavět tak přinejmenším "hodnověrný" ontologický systém, rozhodl jsem se začít tím, že budeme sledovat, jakým způsobem jazykem ve svých ontologických snaženích operuje sám Wittgenstein. Lze se, nakolik ontologie není hlavním tématem Tractatu- v "tvrdé" podobě vlastně není přítomna vůbec-, oprávněně domnívat, že si byl všech mnou výše popsaných omezení, a jistě mnoha dalších, vědom. Jazyku tedy sám vědomě užívá v prostoru vymezeném z jedné strany jazykem ideálním, z druhé strany jazykem přirozeným, a to se všemi zřejmými nevýhodami obou. Hlavně tyto nevýhody budou v následující kapitole diskutovány.

Než se však pustíme do řešení nesnází bez řešení, je třeba poznamenat ještě přinejmenším jedno- prostor, v němž se dle mého pohyboval Wittgenstein, a který ani my neopustíme, je vymezený "otevřeným intervalem". Hodláme-li Wittgensteinovi připsat i nějaké zásluhy na poli filozofie, ne jen literární kvality, nelze jinak. A jakkoli se může zdát, že omezením na dílo jednoho autora nedostojíme názvu kapitoly, doufám, že se prokáže opak. Všechny ontologie, správné či nesprávné, bůhví, musí mít něco společného- ontologie obecně může vposledku být jen jedna. Jejích popisů mnoho. A toho se můžeme dotknout mnou nabízeným způsobem spíše, než komparací, jež by náležela do dějin

---

²³Wittgenstein, L.: Rozličné poznámky, Praha 1993, str. 115.

filozofického myšlení.

Základním stavebním kamenem Wittgensteinova světa budiž stavy věcí, nikoli věci samy²⁴.

TLP 1.1 "Svět je celkem faktů a nikoli věcí."

Teprve na jejich pozadí můžeme identifikovat prostor (Wittgenstein jej nazývá logickým prostorem), v němž se nacházejí.

TLP 1.13 "Fakty v logickém prostoru jsou světem."

Tento jim však logicky předchází, neboť by bylo možno myslet jej prázdný, tj. prostý jakýchkoli stavů věcí (resp. věcí)²⁵.

TLP 2.013 "Každá věc je takříkajíc v prostoru možných stavů věcí. Tento prostor si mohu myslet prázdný, nemohu však myslet věc bez tohoto prostoru."²⁶

Lze-li jej myslet prázdný, je též zřejmé, že se jedná o prostor bez dalšího "určení" (tj. nelze např. hovořit o prostoročase v běžném fyzikálním smyslu).

TLP 2.0131 "Prostorový předmět musí ležet v nekonečném prostoru. (Bod prostoru je místem argumentu.) Skvrna v zorném poli nemusí být sice červená, ale nějakou barvu mít musí: má takříkajíc prostor barev kolem sebe. Tón musí mít nějakou výšku, předmět hmatu nějakou tvrdost, atd."

---

24 Viz. TLP 2.

25 TLP 2.06 „... (Existenci stavů věcí nazýváme pozitivním faktem, neexistenci pak faktem negativním.)“

26 Prostor, tak, jak je zde vymezen, plně koresponduje s pojetím Kantovým. Jak dále uvidíme, nejedná se o jediný styčný bod v pracích obou myslitelů.

Ona další určení jsou mu dána až s výskytem, resp. naší identifikací, stavů věcí v něm.

TLP 1.2 "Svět se rozpadá na fakty."

Jak se později ukáže, již samo myšlení logického prostoru zakládá jistý stav věcí- totiž obraz logického prostoru samého. Obraz, jež si o něm myšlením vytváříme. Naše „představa“, obraz, o logickém prostoru se může v čase přirozeně měnit (když už ne ničím jiným, tak tím, že je vytvářen, myšlen, v jiném časovém okamžiku). Kromě času je důležité ještě jiné, řekněme pevnější určení- jednoduše to, na základě kterého jsme v různých časových okamžicích schopni jednoznačně určit, že ony různé obrazy zobrazují totéž. Tj. musí se jednat o něco stálého. Určující prvky libovolného obrazu tedy musí být minimálně dva, samy o sobě nejsou „ničím“, neboť je nejsme schopni vzájemně rozlišit- čím by byl čas, kdyby se nevztahoval k něčemu jinému? Čím by bylo „ono jiné“, kdybychom nemohli nahlédnout jeho vlastnosti v čase, resp. ve vztahu k minimálně jednomu dalšímu „jinému“?

Zkrátka a dobře, Wittgenstein nazývá tato základní určení stavů věcí předměty²⁷.

TLP 2.01 "Stav věcí je spojení předmětů (věcí²⁸)."

Předměty samy o sobě nemají žádné „hmatatelné“ vlastnosti, těch nabývají, či lépe řečeno, manifestují je skrze stavy věcí²⁹, až v konfiguraci s předměty jinými. Předmět, resp. izolované

27V dalším textu je užíváno "předmětu" jiným způsobem než dosud- viz též citace TLP 4.123, jíž označuji "rozchod" předmětů jak s logickým prostorem, tak se stavy věcí.

28 "Věci" v závorce nabudou na důležitosti v následující podkapitole. Jen pro úplnost doplňuji citaci v německém originále již nyní: "Der Sachverhalt ist eine Verbindung von Gegenständen (Sachen, Dingen)."

29A to skrze specifické stavy věcí, v nichž je zároveň "obsažena" forma (zobrazení). Až ta z nich vytváří vlastnosti "hmatatelné".

předměty, jsou substancí světa³⁰.

TLP 2.0231 "Substance světa *může* určovat jen formu a nikoli nějaké materiální vlastnosti. Tyto vlastnosti jsou totiž reprezentovány teprve větami- vytvořeny teprve konfiguracemi předmětů."

Wittgenstein hovoří o dvou „druzích“ vlastností. V první řadě se jedná o tzv. vlastnosti vnější. Díky nim se daný předmět může nacházet ve strukturních spojeních s předměty jinými. Není-li žádné takové spojení realizováno, vnější vlastnosti se nevytvoří, změní-li se daný stav věcí, mohou „zaniknout“. Nicméně možnost spojení mezi předměty musí být nějak zakotvena v nich samých. Jakkoli může být faktické bytí, jež konstituuje vnější vlastnosti (a činí tak zároveň některé vlastnosti předmětu zjevnými), sebestačnejší, musí mít nějaký logický základ.

TLP 2.012 "V logice není nic náhodné" Jestliže se věc *může* v určitém stavu věcí vyskytovat, musí být tato možnost stavu věcí ve věci už předem dána."³¹

Pomocí něj vstupují předměty do vzájemných spojení. V řadě druhé tedy hovoří Wittgenstein o vnitřních vlastnostech předmětu.

TLP 2.01231 "Abych nějaký předmět znal, nemusím sice znát jeho vnější vlastnosti, ale musím znát všechny jeho vlastnosti vnitřní."

Jsou však tyto u jednotlivých předmětů shodné, či rozdílné- a to co do počtu, tak co do kvality? Uvažovali-li jsme prázdný logický prostor jako svého způsobu obraz skutečného prázdného logického prostoru, a tím tedy jako určitý stav věcí, za

---

30 Bude znovu diskutováno v následující podkapitole.

31 Sleduji "povahu" logiky, ne věcí! Proto je nechávám bez "povšimnutí".

předpokladu, že takováto úvaha není naprosto mylná, zkusme pro jednu s logickým prostorem ztotožnit samotný předmět- jelikož je logický prostor také „nadán“ jistými vlastnostmi, jež by předmětu bylo lze připsat. Předně předpokládejme, že nemá žádných vlastností, jež bychom u "běžného" předmětu nazvali vnějšími. Není vícero logických prostorů, ve spojení s kterými by jich mohl nabýt. Naopak vlastnostmi vnitřními, nahlíženo z pozice předmětu, je nadán všemi. Všechny stavy věcí jsou v něm imanentně obsaženy, a tím i všechny vnější vlastnosti všech ostatních předmětů, jež se tak vposledku kryjí právě s jejich vlastnostmi vnitřními. Zcela jistě však o logickém prostoru můžeme říci následující³²:

TLP 4.2211 "I kdyby byl svět nekonečně složitý, takže by každý fakt sestával z nekonečně mnoha stavů věcí a každý stav věcí byl složen z nekonečně mnoha předmětů, i pak by musely být předměty a stavy věcí."

A nakonec by stejně logický prostor vymezovaly zcela určitým, tedy konečným, způsobem, neboť, pro názornost, v jeden časový okamžik je nevypočitatelné množství možností neuskutečnitelné. To by totiž také znamenalo, že by pravdivost tautologie a nepravdivost kontradikce závisely právě na této možnosti³³. Předmětů je tedy v reálném čase nepočítaně, nicméně fakticky vždy konečně mnoho. Předpokládejme, že „náš“ časový okamžik má na „svědomí“ jeden, touto svou realizovanou vnitřní vlastností, velmi specifický předmět, jenž právě v něm určuje celek faktického bytí i nebytí. Řekněme skrze spojení s předměty, které se právě nacházejí ve stavech věcí- tzn. se všemi předměty. Obdobným způsobem je zřejmě „propojen“ s předměty i logický prostor, a to, samozřejmě, na našem modelovém

---

32A uvažovat, jakého druhu je tato "vlastnost" a lze-li ji tak vůbec nazvat, je irelevantní.

33V tomto "smyslu" není v logice nic "pouze možné".

příkladě s časem zcela nezávisle.

V jednom však náš příměr notně pokulhává. Logickému prostoru jsme odepřeli vnější vlastnosti. Na první pohled se zdá, že jsme tak učinili pouze proto, abychom zachovali jeho výlučné postavení ve „výstavbě“ světa. Prostě a jednoduše, náš požadavek po ztotožnění s předmětem nelze brát smrtelně vážně. Pes je zakopán v povaze libovolného myšlenkového pokusu, mezi něž lze počítat i tento náš příměr. Předměty lze, jakkoli je to zrádné a nesnadné, má-li se tak dít koherentním a konzistentním způsobem, myslet v „životní velikosti“- tj. představovat si je v měřítku 1:1. Jinak řečeno, ať jsou mé myšlenkové pochody sebezvrácenější, vždy mají nějaký předmět. A ten, megalomanský či nicotný, má vždy, s určitou mírou zkreslení, přirozeně, nějaký přímý a hlavně skutečný protějšek. A to i kdyby nabýval faktického bytí „pouze“ tím, že je myšlen. Potud je vše v naprostém pořádku. Snažíme-li se však do svých „experimentů“ zahrnout sám logický prostor, upadáme v nebezpečí, že se necháme unést svými vlastními představami o jeho povaze, jeho obrazem. Tedy ničím jiným, než vulgárním stavem věcí. Nakolik však logický prostor „stojí“ mimo faktické bytí, neboť žádný z jeho myslitelných obrazů nevypovídá nic o tom, že by (logický prostor- či "něco" jemu podobného- neztrácíme-li ze zřetele výše zmíněné nebezpečí) mohl nebýt, jsem nucen zůstat právě jen u těchto jeho, zcela jistě proměnlivých, obrazů, u nichž jsem schopen předmět zobrazení identifikovat právě jen jako cosi neměnného. Toto budiž druhým psem do páru- neboť naprosto stejně jako právě řečené lze nahlížet, a to dokonce jedině takto, chceme-li eliminovat veškeré možné zkreslení, předměty.

Necháme-li oba psy spokojeně tlít, nejsme daleko od tvrzení, že existuje předmět, jenž je zároveň třídou všech předmětů. Tedy i sebe sama. Zákonitě tak dospívám k paradoxu, pomocí něhož jedině jsem schopen nahlédnout hranici v pravém slova smyslu. Nejen o hranici v běžném smyslu toho slova hovoří

Wittgenstein v úvodu svého Tractatu: "Kniha chce tedy vytyčit myšlení hranici, anebo spíše- nikoli myšlení, nýbrž výrazu myšlenek: neboť abychom vytyčili myšlení hranici, museli bychom moci myslet obě strany této hranice (museli bychom moci myslet to, co myslet nelze)."³⁴ Není skutečnou hranicí ta, jíž lze posouvat, měnit, jíž však v žádném případě nelze překročit? Ta, u níž bezpečně víme, že "nově" nalezené muselo vždy spočívat před ní?

TLP 3.03 „Nemůžeme myslet nic nelogického, neboť jinak bychom museli myslet nelogicky.“

Tzn. mysle-li bychom nelogicky, nebyli bychom s to nikdy dospět k žádnému paradoxu. Ten nám tak přesvědčivým způsobem ukazuje, co Wittgenstein tvrdí v předchozí citaci. A jediné, co můžeme udělat, je naučit se s tím žít. Tento circulus vitiosus, nehledě na Tractatus, v jehož světě se pohybujeme, by zřejmě nemohl být úspěšně odstraněn ani za „použití“ Russellovy teorie typů. To však nepatří do Jazyka ontologie. Ono paradoxní tvrzení bych, samozřejmě čistě hypoteticky, nemusel nutně vypovídat o logickém prostoru. Jsem spíše nakloněn věřit tomu, že by bylo lze jej vypovídat o libovolném předmětu, ale jiném. A domnívám se, že jediné takto, jakkoli se jedná o absurdní způsob, se lze dotknout toho, proč při "výstavbě" světa hrají předměty roli substance.

TLP 4.115 "Tím, že [filozofie] jasně představí vypověditelné, ukáže to, co je nevypověditelné."

Smysluplně o substancí vypovídat přirozeně nemohu nic. A analytičnost všech výroků o ní ukazuje „jen“ povahu logiky jako ontologického základu. Také zmnožení substance do předmětů nemá s logikou společného nic. Ukazuje se však také, jakým způsobem

---

34 Wittgenstein, L.: Tractatus logico-philosophicus, Praha 1993, str. 7.

je logický prostor „před“ předměty a proč tedy spolu s nimi nevstupuje do stavů věcí, jejichž je, skrze možnost „propůjčenou“ předmětům, základním předpokladem. Dále se ukazuje, že tato provázanost předmětů s logickým prostorem určuje minimálně jednu jejich vnitřní vlastnost, díky které jsou skrze imanenci všech možných stavů věcí v logickém prostoru určeny i všechny ostatní vnitřní vlastnosti.

TLP 4.123 "Nějaká vlastnost je vnitřní, není-li myslitelné, že by ji předmět neměl..."

Co do vypočitatelnosti jsou na tom obdobně jako stavy věcí v jednom z našich předcházejících příkladů- zcela určitě se jedná o konečný počet. I v tomto případě by však možnost „reálného“ spočtení závisela na kontextuální analýze, tj. strukturách, jež zakládají předměty vzájemným spojením vnějšími vlastnostmi. Nakolik jednotlivé vnější vlastnosti sledovaného předmětu skutečně náležejí danému stavu věcí, nelze nahlédnout bez kontextu všech stavů věcí. Tím se znovu pohybujeme v kruhu, neboť:

TLP 4.122 "V jistém smyslu můžeme mluvit o formálních vlastnostech předmětů a stavů věcí, resp. o vlastnostech struktury faktů a v tomtéž smyslu o formálních vztazích a vztazích struktur..."³⁵,

skrze které se dopracováváme k „nerozlišitelnosti“ vnitřních vlastností „různých“ předmětů, potažmo se připravujeme se vůbec o možnost jednotlivé předměty vzájemně odlišit a končíme, kde jsme začali- u „společného jmenovatele“, jímž je logický prostor. Oním již zmiňovaným dotknutím se substance můžeme pro

---

35 Tuto citaci považuji za nesmírně důležitou hned z několika důvodů. Prvně skvěle ilustruje, a do jisté míry i ospravedlňuje, naše "tápání", druhak "ukazuje" jeho nezbytnost. A to jak ve smyslu "hledání" samého, tak ve smyslu jeho permanentních "neúspěchů". Z těchto důvodů k ní budu v dalším textu neustále odkazovat.

jazyk, jímž tak činíme, vyvodit jedno:

TLP 4.123 "...(zde odpovídá kolísavému způsobu použití slova "vlastnost" a "vztah" kolísavý způsob použití slova "předmět".)"

Kdyby to bylo jen trochu možné, zavedl bych pro užívání těchto termínů nějakého měřítka, pomocí něhož by bylo okamžitě jasné, na jaké úrovni "obecnosti" jimi operují. Rozdíly v jednotlivých užitích jsou nicméně natolik subtilní, a přitom závažné- takže je nelze jednoduše "setřít"-, že si nedovedu ani představit, v jakém odstupňování by mělo být vyhotoveny. Pro snazší pochopení zde vyřčeného doporučuji přeskočit k úvodu následující kapitoly.

Jak z bludného kruhu ven? Jakkoli jsme je ihned v úvodu zavrhnli, přesto, zcela v souladu s Wittgensteinovým pojetím, jsme nuceni je do koncepce jazyka ontologie zahrnout. Ano, hovořím o věcech. V německém originále Tractatu pro ně Wittgenstein užívá dvou výrazů- a to jak "das Ding", tak "die Sache". Domnívám se, a věnoval jsem tomu i ne nepodstatnou poznámku ve své předešlé práci s "tractatovskou" tematikou, že tak nečinil pouze s intencí umělecké licence. Důvod se, snad, stane zřejmým hlavně v té části této práce, jíž jsem nazval Ontologie jazyka. V této kapitole však hraje roli druhotnou a vystačíme si s "pouhou" "věcí". Jejich spojení s předměty je svůdné, nemožnost zařadit³⁶ je do logického prostoru evidentní. Věc nemá logickou strukturu. Je sice možno vést celkem "úzkou" analogii mezi věcí a předmětem, nakolik diskutujeme vnitřní a vnější vlastnosti³⁷. Předmět, jako substanci světa, máme definován³⁸ jako nesložený. U věci je takové pojetí, jakkoli žádoucí, přesto arbitrární.

---

36 Na této "úrovni" by snad bylo vhodnější hovořit o "zobrazení".

37 Parafráze již citovaných vět TLP 2.012 a 2.01231- stačí zaměnit "předmět" za "věc".

38 Kruhem.

Libovolná věc se vždy nachází v nějakém stavu věcí. Je myslitelné, že by mohla existovat jen jedna jediná nesložená věc. Ta by svou existencí mohla nabývat jen jednu určitou formu, či lépe- podobu, neboť její nesložeností by byla vyloučena možnost změny. Tím by ovšem pozbyl "smyslu" prostor i čas. Věc sama by byla formou prostoročasu, prostoru a času. Věcí však může být mnoho. Jediné, čím jsou vázány, je pevná forma času a prostoru. Na tomto místě bych si dovolil malou, snad zpřesňující, odbočku. Obojí je, dle mého názoru, pouze prostorem (obecně) o určitém počtu rozměrů- dle zvyku³⁹ přisuzujeme prostoru rozměry tři a času jeden. Jsem až v pokušení říci, že prostor musí mít minimálně dva rozměry, jak již bylo poznamenáno výše (tyto se pak obecně ztotožňují s prostorem a časem). Jejich maximální počet však není dán, uvažuje se vždy jen ve spjatosti s užitečností určitého obrazu⁴⁰. Avšak stále se nacházíme ve světě zbaveného jakékoli empirické evidence. Ta, jakkoli může být pochybná, je bezesporu také jedním z jednotících prvků skutečnosti⁴¹. Stále a znovu nás přesvědčuje, že jen prostor a čas nestačí. Wittgenstein tedy zavádí třetí „kvalitu“. Ta je zcela obecná a jen pro názornost, jak soudím, o ní Wittgenstein hovoří jako o barevnosti. Mějme bezrozměrný bod (přesněji jednorozměrný). Tím je dána nejobecnější podoba prostoru, jeho „čistá“ forma. Jenže v čase za sebou tento bod zákonitě zanechává barevnou stopu (to, že ukáže vícerozměrovost prostoru, je v současnou chvíli nepodstatné). A právě tato stopa je onou třetí formou předmětů. Vnitřními vlastnostmi předmětů⁴² je potom primárně rozpoznat jejich neměnnou formu a až sekundárně z ní plynoucí možnosti být manifestovány ve stavech věcí. Tato třetí vlastnost je také pro povahu jazyka ontologie nejdůležitější. Neboť právě skrze ni se "produkty" myšlení mohou postavit na

---

39 Srovnej TLP 3.0321 "Můžeme sice znázornit prostorový stav věcí odporující zákonům fyziky, nikoli však zákonům logiky."

40 Viz. TLP 6.36111 "... Levá a pravá ruka jsou fakticky dokonale shodné. A to, že se nedají překrýt, s tím nemá nic společného. Pravou rukavici by bylo možno navléci na levou ruku, kdybychom ji mohli otočit ve čtyřrozměrném prostoru."

41 Jednotícím prvkem obecně je možnost reprezentace.

42 Znovu TLP 2.01231.

stejnou ontologickou úroveň, jakou mají "běžné" stavy věcí. Dávají jazyku možnost skutečnost reprezentovat. A to jasně přehledným způsobem⁴³.

Až dosud jsme se pohyboval v soustředných kružnicích kolem "problému"⁴⁴ jazyku otologie. Dělo-li se tak směrem "dovnitř", jak se domnívám, dosáhli jsme bodu, kde je třeba nejen krátké rekapitulace a doplnění, nýbrž "konečného" rozhodnutí, "co" z výše zmíněného do této podkapitoly vlastně nepatří.

TLP 5.552   "*Zkušenost*", kterou potřebujeme k porozumění logice, není zkušeností, že se něco má tak a tak, nýbrž, že něco *je*: jenže to právě není žádná zkušenost. Logika je *před* každou zkušeností- že je něco *tak*. Je před *Jak*, nikoli před *Co*."⁴⁵

Zde se jasně ukazuje, co jsem mínil oním pokusem o řešení nesnází bez řešení. Vše, co jsem až dosud napsal, by tak totiž být nemuselo. A pouhé konstatování, že "něco jest", nestačí, není-li za ním myšlenka, jíž lze, přirozeně, také jazykem vyjádřit. A nakolik je takové konstatování obecné, natolik musí být "obecná" ona myšlenka. Bohužel, z ní plynoucí "konkrétní" může být libovolné⁴⁶. Veškerý jazyk, jímž se, ve snaze po "nejvyšší možné míře obecnosti", snažíme popisovat svět, ve svém výrazu buď neříká nic- logika je "za", či se v honbě za "faktickou senzací" sám o onu obecnost oklešťuje- jsme uvěznění odpovědmi na nesmyslné tázání se "jak". Jiná možnost, dokonce i když jazyk "zahrne" sám sebe do celku světa v jeho faktickém

---

43 Znovu TLP 4.115.

44 Povaha "problému" bude diskutována v podkapitole Obrazy matematiky. Snad jen krátce předestřu- ovšem ve vztahu k této kapitole: Problémy se týkají pravdivostních podmínek elementárních vět. A matematika, jejímž "přívlastkem" je "termín", resp. význam logického prázna- pohybuje se "uvnitř" tohoto "termínu", model, jasně ukazuje, že žádné skutečné problémy nejsou. Zde tohoto "termínu" vědomě užívám v poněkud zlehčujícím, byť provokativním, smyslu slova.

45 Je s podivem, že jsou Wittgensteinovi stále upírány zásluhy na metafyzice.

46 Je třeba pečlivě rozlišovat mezi libovolností a libovůlí!

bytí, není. Je tedy jazyk ontologie nějakým "modem" bytí-jazykem bytí? Nemyslím. Jazyk nemůže mít takové ambice.

Také proto není možná žádná metalogika. Ta by buď, lhostejno kolikerého "vrstvení" bychom uvažovali, nikdy nepřekročila práh logického prostoru, jímž jsou předměty, či by, což je nejhorší možná varianta, upadla zpět do psychologismu. Ať už by to znamenalo cokoli. Pokusy metalogiky tak splývají v jedno s jazykem ontologie a určují hranice také jemu. Či spíše, omezení libovolného jazyka (nahlíženo sub specie aeterni⁴⁷ jazyku, jazyka logiky) ukazuje nemožnost metalogiky. A to má jen pramálo společného s libovolným pojetím smyslu nebo/a významu.

Jediné, čeho jsme doposud dosáhli, je zaužívání⁴⁸ určitých výrazů jazyka, u nichž předpokládáme relevanci při ontologických tázáních. Načrtli jsme, "čím" jazyk operuje - a na jaké úrovni-, ne "jak" tak činí- a "co" popisuje. "Vztah" jazyka (jazyku) a světa se musí projevit na modelovém příkladě jazyku jako světa- v našem případě ontologii jazyka.

"V myšlení se často nedá pokračovat, a snad se v něm ani nemá pokračovat. Tyto myšlenky zúrodňují půdu pro novou setbu."

Ludwig Wittgenstein (1948)⁴⁹

---

47 Pro přiblížení viz. TLP 6.45 "Pohled na svět sub specie aeterni je pohledem na něj jako na ohraničený celek. Mystično je pocitování světa jako ohraničeného celku."

48 Čímž míním především "kolísavý" způsob jejich užití. O definici nemůže být řeč. A pravidelnost ve zcela určitém způsobu užití nelze zaměňovat s logickou nutností.

49 Wittgenstein, L.: Rozličné poznámky..., str. 116.

B) Ontologie jazyka

"Nic není tak důležité jako vytvářet fiktivní pojmy. Teprve ty nás učí porozumět pojmům našim."

Ludwig Wittgenstein (1948)⁵⁰

Slovo úvodem

Zcela záměrně jsem tuto podkapitolu nazval v souladu s pravidly skloňování podstatného jména *jazyk*, jež jsem si stanovil ve své bakalářské práci. Přirozeně jsem jej tak užíval již v předchozím textu. Toto rozlišení se však ukazuje býti užitečným až nyní. Bez ontologie jazyka by totiž jednoduše nefungovalo. Návrat zpět, avšak pouze budeme-li brát zřetel na způsob tázání se z části následující, má, podle mého, smysl. *Jazyku* jsem si navykl užívat ve smyslu obecném, *jazyka* naopak ve smyslu konkrétním. Jaký konkrétní jazyk mám tedy na mysli? Žádný! Chtěl jsem pouze poukázat na fakt, že se ve svých zkoumáních pohybujeme stále v rozmezí daném oním, v předchozí části práce zavedeným, "otevřeným intervalem". Bylo by lze vystavět úplnou ontologii "dokonalého" (ideálního) jazyka (s dokonalou logickou syntaxí). Wittgenstein ve svém Tractatu dokonce poskytuje návod, jakým způsobem tak učinit, resp. jakým směrem by bylo lze se vydat:

TLP 3.325 "... musíme používat znakový jazyk, který je [omyly] vylučuje tím, že nepoužívá týž znak v různých symbolech, ani znaky, které označují navenek různým způsobem. Tedy znakový jazyk, který je poslušen *logické gramatiky- logické syntaxe.*"

Příčemž platí, že

---

50 Wittgenstein, L.: Rozličné poznámky, Praha 1993, str. 113.

TLP 5.526 „Svět lze úplně popsat dokonale zobecněnými větami, což tedy znamená, bez toho, že bychom určitým předmětům předem přiřadili nějaká jména.“

Překlad z jazyka přirozeného je tímto směrem možný. A to dokonce i v případě metajazyků- resp. z metajazyka jazyka přirozeného do jazyka ideálního (u kterého, právě pro jeho povahu, nemá "smysl" uvažovat v metaúrovních). Ve směru opačném jsme tak zbaveni možnosti překladu zcela. Bohužel se toto omezení týká i všech jazyků uvnitř intervalu, v němž se pohybujeme. Nezbyvá než konstatovat, že užíváme *jazyka* ve smyslu "různých"⁵¹ propozic náležejících témuž faktu. Natolik je smysluplné hovořit o ontologii jazyka. Nakonec jsem se rozhodl v tomto úvodním slově i předestřít, jak vůbec, na základě vlastní četby Tractatu, propozici a fakt pojímám. Činím tak proto, že se domnívám, že obojí stojí tak trochu mimo otázku diskutované v samotném textu kapitoli. A to i přesto, že tvoří jejich nutný předpoklad.

V jednom jazyce lze pomocí různých vět "opisovat" jednu propozici- rozličné stavy věcí zobrazují rozličným způsobem jeden stav věcí náležející "mimojazykové" skutečnosti. Jak ale funguje vztah mezi propozicí, jež také musí být stavem věcí, a větami, jež pod ni "spadají"? Nejsou snad stejné "povahy"- tj. součástí faktického bytí, od něhož se však, v obecném slova smyslu, liší jen tím, že "ukazují" zobrazující vztah, který je "původnímu", totiž zobrazovanému, stavu věcí imanentní? Bylo by možno říci, že propozice je větou jazyka téměř-ideálního a jednotlivé věty pod ni "spadající" výrazy "různých" jazyků limitně se blížících našemu pojetí jazyka přirozeného (tj. v té nejbávnější podobě)? A že ono "spadání pod" je svého druhu překladem mezi těmito jazyky? Samozřejmě že se stále pohybujeme v prostoru vymezeném oním "otevřeným intervalem". Což, jak doufám, je evidentní i bez tohoto mého upozornění. Proto, s

---

⁵¹Na neshodu jednotlivých myslitelů na tom, jak propozici pojímají viz. Např. Kolář, P.: Pravda a fakt, Praha 2002, str. 35, pozn. č. 10.

jistou nadsázkou, hovořím o různých propozicích, neboť se v mém pojetí jedná "jen" o různost vět-obrazů-stavů věcí. Lhostejno, na které "úrovni" se nacházíme. Propozici lze však také pojímat jako, svého druhu, "zvýraznění" jinak zastřené formy zobrazení. Se zřetelem na nebezpečí tautologie, resp. kontradikce, samozřejmě. Neboť tyto jsou "propozicemi propozic" par excellence.

Fakt, předběhneme-li opět poněkud ve výkladu, potom budeme pojímat jako pouhé vypovídáním existence/neexistence stavu věcí. To, že v mé garáži neexistuje žádné auto nemá nic společného s tím, že auto má běžně (bývá tak definováno) čtyři kola a volant. Z pohledu "ontologického" by pak bylo možno hovořit o vztahu fakt - atomární fakt pouze jediným způsobem: existuje-li celek, existují i jeho části. Z pohledu jazyku, aby byla izomorfie dokonalá (vzhledem k "elementárním" částem větného znaku), pak projekcí možné situace, resp. konstatováním faktu (tj. předpokládanou existencí tohoto stavu věcí ve skutečnosti), větou, pak coby "jednotu" projikovaného a projikujícího ve výše zmíněném smyslu celek-část.

Zaměříme ponejprv svou pozornost na věci, jakkoli se to může jevit v rozporu s názvem kapitoly. Nečiním tak proto, že bych preferoval jazyk jako nástroj, jímž uchopujeme spíše entity než procesy (taková zkoumání jsou snad ospravedlnitelná v lingvistice), nýbrž proto, že jen věc nám, v konečném důsledku, pomůže formulovat otázku⁵² po možnosti (soukromého) jazyka, jakkoli bude tato explicitně řešena až v kapitole Člověk a jazyk. A tím vlastně povýšíme v úvodním slovu formulované na požadovanou ontologickou rovinu.

Hovoří-li Wittgenstein o "das Ding", sugeruje nám tímto přímo Kantovo pojetí věci o sobě- Ding an sich. Užívá-li výrazu "die Sache", lze se domnívat, že tak činí s "ohledem" na stavy věcí (die Sachverhalten, die Sachlagen⁵³). Nakolik je věc o sobě, jakkoli reálně jsoucí⁵⁴, jen myslitelná⁵⁵, natolik se ukazuje v zobrazujícím vztahu das Ding- die Sache. Co do "formy" je tento vztah zhruba popsateľný následujícím způsobem:

TLP 2.0122 "Věc je samostatná potud, že se může vyskytovat ve všech *možných* situacích⁵⁶, ale tato forma samostatnosti je formou spjatosti se stavem věcí, formou nesamostatnosti. (Je nemožné, aby se slova vyskytovala ve dvou různých způsobech, samostatně a ve větě.)⁵⁷"

Avšak vztah mezi takto pojímanými věcmi je vždy pouze domnělý, mínil-li bych svou poznámku zcela vážně. Ve skutečnosti nic nenasvědčuje tomu, že bychom měli dvěma rozdílným věcem připisovat shodné vlastnosti. Pro názornost- jde to také opačně⁵⁸:

---

52 Činím tak s vědomím, že TLP 6.5 "K odpovědi, kterou nelze vyslovit, nelze vyslovit ani otázku..."

53 Pro tuto chvíli ponechám bez rozlišení. Bude diskutováno dále.

54 A tím také určitým "stálým" stavem věcí.

55 A tím také určitým "nestálým" stavem věcí.

56 Sachlagen.

57 Uzávorkovaná část citace se dále ukáže jako nejpodstatnější. Momentálně ji však necháme bez povšimnutí, nechceme-li předčasně prozrazovat „vraha“.

58 Natolik se pohybujeme ve světě vlastním myšlením stvořených stavů věcí. A

TLP 2.02331 "Bud'to má věc⁵⁹ vlastnosti, které nemá žádná jiná věc a pak ji lze odlišit od jiných prostě popisem a odkazovat na ni; anebo je více věcí⁶⁰, které mají všechny své vlastnosti společné a pak není vůbec možné na některou z nich ukázat. Neboť nelze-li věc⁶¹ ničím odlišit, nemohu ji ani já odlišit, protože pak by byla právě odlišená."

"Dvojí" pojetí věci tak zřejmě Wittgensteinovi skutečně neslouží k ničemu jinému, než aby poukázal na možnost uchopit tuto myšlením a současně ji přitom "nezmnožovat"⁶². Což by se, pokud bychom operovali čistě na rovině stavů věcí a z nich teprve "usuzovali" na věc samu, mohlo dost dobře stát⁶³. Zcela přirozeně se nabízí otázka: "Když jsme hovořili o jazyku ontologie, bez věcí jsme se dost dobře obešli. A to jsme se přeci pohybovali na mnohem obecnější rovině než nyní. Proč je tedy nyní, diskutujeme-li ontologii jazyka, zavádíme?" Učiňme krok zpět a předpokládejme, že, vycházíme-li z empirické evidence, vše, co se snažíme jazykem uchopit, podléhá neustálé změně. Na jejím základě tak intuitivně cítíme, že je skutečnost nějakým způsobem strukturována. Potud bychom vystačili jen se stavy věcí obecně⁶⁴. Chceme-li zdůraznit určitý moment v proudu dění, zúžíme stavy věcí na situace, resp. situaci⁶⁵. Tj. stav věcí, na nějž je již nějak zaměřena naše pozornost⁶⁶. Postupovali-li bychom výše uvedeným způsobem dál, musíme,

---

odhlédneme-li od nich, třebaš pro požadavek "exaktnosti", shledáme, že říkáme nesmysly.

59 Ding.

60 Dingen.

61 Ding.

62 Bereme-li dvojí pojetí věci jako zavedení dvou různých symbolů/znaků, pro názornost viz. TLP 3.328 „Nepoužívá-li se znak, pak nemá význam. To je smysl Occamovy devízy. (Má-li se vše tak, jako by znak měl význam, pak také význam má.“ a TLP 5.47321 „... Znaky plnící týž účel jsou logicky ekvivalentní, znaky které neplní žádný účel, jsou logicky bez významu.“

63 Vystačit si toliko s poukazem na stejný gramatický základ Sache-Sachverhalten- Sachlagen mi připadá plytké.

64 Sachverhalten.

65 Sachlage.

66 Tento "proces" je, dle mého názoru, pro užívání jazyku charakteristický.

přirozeně, někde narazit na hranici. Je tvořena předmětem? Stěží. Jaké povahy by musel být znak⁶⁷, jímž bychom se k němu vztahovali, měl-li by být, stejně jako předmět, nesložený? Určitého stupně stálosti nicméně dosáhnout musíme⁶⁸- totiž věci⁶⁹.

Krátké shrnutí: Jestliže jsme pro jazyk ontologie považovali za "charakteristický" stav věcí, skrze jehož strukturu můžeme svět poznávat⁷⁰, pro ontologii jazyka budiž "charakteristické" věci, jež zakládají možnost svět popisovat⁷¹. Věc však musí být pojímána v jiném duchu, než jako věc o sobě, tedy ne jako "das Ding⁷²". Již dříve jsem zmínil dvojí "pojmenování" věci- tím zbývajícím je věc jako "die Sache". Pro ilustraci toho, že sám Wittgenstein uvažoval tyto vzájemně „odlišit“ pro různá použití již v „počátku“, odkazují znovu na citaci TLP 2.01, resp. na původní text v poznámce jí přiřazené. Obdobným způsobem je, tentokrát již zcela v ranku naší podkapitoly, věcí rozlišeno ve větě

TLP 4.1272 „Tak proměnné jméno „x“ je vlastním znakem zdánlivého pojmu *předmět*. Kdykoli se používá slovo „předmět“ („věc“, „záležitost“, atd.)...“⁷³

TLP 2.15 „Že se prvky obrazu k sobě mají určitým způsobem představuje to, že se věci mají takto k sobě⁷⁴.
Tato souvislost prvků obrazu se nazývá jeho

---

67 Jakou by měl logickou formu?

68 Aby jazyk byl tím, čím je- bylo možno jím něco sdělovat. Aby byl ve svém výrazu intersubjektivní.

69 Jsou-li tyto pro jazyk ontologie jednou z nepřekonatelných překážek- jazyk ontologie by měl současně zakládat i jazyk epistemologie-, ontologie jazyka se bez nich obejde jen stěží.

70 Jazyk ontologie je v tomto případě dokonce žádoucí ztotožnit s jazykem epistemologie.

71 Každá izomorfie musí mít nějaký pevný základ. V tomto případě daný vztahem věc-jméno.

72 Věc takto pojímaná "jen" ukazuje epistemologické hranice jazyka, resp. všechny jeho možnosti.

73 V původním znění „(„Ding“, „Sache“, etc.)...“

74 V původním znění "..., daß sich die Sachen so zu einander verhalten."

strukturou a možnost této struktury jeho formou zobrazení."

TLP 2.1514 "Zobrazující vztah sestává z přiřazení mezi prvky obrazu a věcmi⁷⁵."

Tímto jsme, de facto, vyčerpali všechna užití "die Sache"⁷⁶. Kromě případů, kdy je vyjmenována čistě pro úplnost, mají ty ostatní něco společného. Sledují strukturu zcela určitých stavů věcí, jež zároveň přiřazují zcela určité věci (věcem) na základě strukturních podobností. Vše se děje, takříkajíc, „v uskutečnění“⁷⁷. Samozřejmě, že i zde je namístě vzít v potaz úlohu věci jakožto stavu věci/věcí. Hovoří-li Wittgenstein o určitém stavu věci/věcí, jenž/jež odkrývá/ají onu strukturu, užívá termínu „die Sachlage/en“, nikoli „die Sachverhalt/en“. Fiala (překladatel vydání Tractatu, s nímž pracujeme) jej překládá, dovolí-li to kontext, jako „situaci“. Což považuji za příhodné z jednoho prostého důvodu- jazykem, resp. konkrétní myšlenkou, uchopujeme „skutečnost“ vždy v určitém časovém okamžiku. Tomu by měla zrcadlově odpovídat i „časovost“ popisovaného stavu věcí, resp. věci začleněné svými vnějšími vlastnostmi do širších souvislostí. Ještě lépe by bylo lze onen rozdíl vyjádřit pomocí výzvy: „Představte si následující situaci...“. Proto i my pro příště rozlišujeme „stavy věcí“ a „situace“.

Pro jednoduchost, avšak za cenu značného zkreslení, jež se následně pokusíme dalšími zpřesněními eliminovat, nyní předpokládejme, že dle TLP 3 se myšlenkou vztahujeme k jediné věci. Podle TLP 4 tak činíme pomocí smysluplné věty. Tu

---

75 V původním znění "... der Elemente des Bildes und der Sachen."

76 Ospravedlněním tohoto neobvyklého kroku budiž jejich relativně malá četnost v celku Tractatu.

77 Jde-li „pouze“ o možnost, Wittgenstein užívá das Ding: TLP 2.151 „Forma zobrazení je možností toho, že se věci mají k sobě tak jako prvky obrazu.“; v původním znění: „...daß sich die Dinge so zueinander verhalten...“

pojímejme jako „jednoduché jméno“⁷⁸. V čem však náš obraz selhává? Takto „nesložený“ obraz nelze vytvořit. Obraz musí mít nějakou strukturu, abych věděl, že skutečně zobrazuje zobrazované. Nahlédnuto z druhého konce, aby zobrazované bylo odlišené⁷⁹. Jediné, co z našeho neúspěšného pokusu zůstává v platnosti, je intuitivní nahlédnutí vztahu věc-jméno, kde věc je významem jména. Což koresponduje s Fregovým pojetím významu u jednotlivých jmen. Způsob danosti (Sinn) naopak u jména neuvažujeme, neboť považujeme za závaznou, již citovanou, větu TLP 2.0122 (zvláště poznámku v závorce). Což se objasní, parafrázujeme-li její část následujícím způsobem: "Jméno, resp. slovo, je samostatné potud, že se může vyskytovat ve všech možných větách, ale tato forma samostatnosti je formou spjatosti s obrazem, formou nesamostatnosti." Způsob danosti, smysl, tedy závisí na celku věty, pokud jej tato vůbec má. Obšírněji bude diskutováno v dalším textu, resp. poznámkách. Krátce řečeno, aby obraz mohl být obrazem, musí být strukturovaný, stejně tak předloha, kterou zobrazuje. Ze skutečnosti tento požadavek nejlépe naplňuje situace. Z dalších, již provedených experimentů víme, že i myšlenka, je-li myšlena, se stává stavem věcí-situací. Ve smyslově vnímatelné podobě je „fixována“ pomocí znaku/ů. To umožňuje jedinečné myšlence, aby byla intersubjektivně sdílána. Svým způsobem musí myšlenka vždy nabývat smyslově vnímatelnou podobu- byť by byla formulována jen pomocí "vnitřního hlasu". To platí i v případě, že "nemůžeme nalézt vhodná slova". Obecně řečeno- aby se stala faktickou součástí objektivního světa.

TLP 3.1   „Ve větě se myšlenka vyjadřuje ve smyslově
                                        vnímatelné podobě.“

Způsob, jakým jsou obě složky zobrazovacího vztahu

---

78 Parafráze TLP 3.143 „...(Tak bylo možné, že Frege nazval větu složeným jménem.)“

79 Znovu TLP 2.02331.

strukturovány ukazuje možnost všech forem zobrazení- totiž, obecně řečeno, formu logickou⁸⁰. Neboť by bylo lze dospět analýzou až k jednotlivým předmětům. Čímž bychom dokázali jejich společný "původ". Proti námitce, že

TLP 2.171 "... Prostorový obraz [může zobrazovat] vše prostorové, barevný vše barevné...",

a že jsme tedy daleci uchopení formy obecně, lze říci jedině to, že: 1) všechny formy zobrazení jsou invarianty jedné logické formy- tj. různými realizacemi jedné možnosti obdobně, jako je prostor, čas a barevnost „vlastní“ logickému prostoru; 2) jazyk není ani rozprostraněný, ani barevný a přesto pomocí něj lze takovou skutečnost popsat- zobrazit. Obě odpovědi výstižně, avšak čistě z pozice jazyku (!), shrnuje

TLP 4.1241 „Formy nelze navzájem od sebe odlišit tím, že se řekne, že jedna má tuto, a druhá však tamtu vlastnost; to totiž předpokládá, že má smysl obě vlastnosti vypovídat o obou formách.“

Nahlíženo z „pohledu“ obrazu je určujícím stálým prvkem v zobrazovacím vztahu právě forma, a tím i struktura obou složek tohoto vztahu.

TLP 3.21 „Konfiguraci jednoduchých znaků ve větném znaku odpovídá konfigurace předmětů v situaci.“

Dalo by se říci, že forma zobrazení je imanentní zobrazovanému (tzn. je vnitřní vlastností struktury dané situace, a tím tedy i jednotlivých předmětů, jež se v této struktuře nacházejí v určité konfiguraci- tj. činí tyto své vnitřní vlastnosti zjevné), aby mohla nabýt „viditelné“ podoby v

---

80 Viz. Znovu TLP 3.

jej zobrazujícím obraze. Zde, i díky možnosti "empirické evidence", nemá smysl uvažovat dichotomií vnitřní vlastnost/vnější vlastnost. Což jiným způsobem zpřesňuje

TLP 2.172 "Svou formu zobrazení nemůže však obraz obrazovat; ukazuje ji."

Obdobně se tomu má i v případě ostatních vlastností.

TLP 4.124 „Existence vnitřní vlastnosti nějaké možné situace se nevyjadřuje nějakou větou, nýbrž je ve větě, která tuto situaci popisuje, vyjádřena pomocí vnitřní vlastnosti této věty...”

Zde ovšem narážíme na obdobu naší, v předchozí části již diskutované, nesnáze s povahou logického prostoru. Vzpomeňme, jak nám jazyk ontologie „dvojil“ předměty. Obdobně nám ontologie jazyka dělí vnitřní vlastnosti⁸¹, resp. nám upírá možnost je jazykem ontologie popsat. "Metafyzická" hranice mezi „co“ a „jak“, forma a „specifická“ vnitřní vlastnost předmětu/ů, tedy substance světa? Věta

TLP 2.0233 „Dva předměty téže logické formy se navzájem od sebe liší jen tím- odhlédneme-li od jejich vnějších vlastností-, že jsou různé.”

je nám povědomá díky analogii s TLP 2.02331, která byla již několikrát zmíněna. A právě tato věta ukazuje, že jsme za vnitřními vlastnostmi, jež nyní můžeme- snad definitivně- ztotožnit s formou, hledali více „metafyziky“, než je zdrávo. Kde jsme udělali chybu? Zdá se, že budovat jazykem, jak jinak, ontologii bez jazyku lze jen do určité chvíle- resp. s určitou mírou obecnosti. Toto opomenutí jazyku vede, a nejednou vedlo, k

---

81 Trochu světla snad vnese dosud „zamlčovaná“ část TLP 4.124 „... Právě tak nesmyslné by bylo přiřknout větě nějakou formální vlastnost, jako ji větě upírat“ a tuto komentující TLP 4.1241.

bezbřehým metafyzickým spekulacím, jichž jsme se, v dobré víře, dopustili i my. Ostatně všechny, co jich dějiny západního myšlení znají, byly vedeny v dobré víře. A o to těžší je oprostít se od nich. V tomto světle je třeba vidět, domnívám se, Wittgensteinovu kritiku metafyziky. Na druhou stranu je jasné, že jazyk, coby nástroj, musí mít nějakého užití. Tj. má smysl⁸² jej zavádět až na pozadí ontologie obecně. A ta v Tractatu končí „přesně“ větou TLP 2.0121, neboť již věta následující⁸³ zmiňuje jazykové „útvary“, jako jsou slova a věty. Doposud se tato zmínka, učiněná jakoby jen tak mimochodem, zdála být, ze strany autora, jen neorganickým zasahováním do základních ontologických prvků a jejich možných struktur.

Ukazuje se tedy, že je naše původní rozlišení dvou „druhů“ vnitřních vlastností nepodložené. I když cítím, že na něm musí přeci jen být něco správného. Snad dospějeme k uspokojivějším závěrům, vezeme-li v potaz nejen, pro nás původně jazyk konstituující, vztah věc-jméno⁸⁴, ale hlavně „elementární část“ větného znaku-předmět. Či spíše, budeme se snažit k němu dobrat. A abychom byli ve svém pokusu úspěšní, nesmíme ztratit ze zřetele „fakt“, že se za zmíněnou větou TLP 2.0122 pohybujeme v jazykovém světě. Čehož neustálou připomínkou budiž i zařazení zkoumání do této části práce.

TLP 2.02   „Předmět je jednoduchý.“

Tato věta TLP není, sama o sobě ničím zvláštní. Zcela koresponduje s pojetím, jež jsme uznali jako zavádějící. Co nás však má vyvést „ven“, jsou věty tuto bezprostředně rozvádějící, chcete-li komentující. Domnívám se, že citace delšího úseku z Tractatu je jedinou možností, jak opravit to, v čem jsme se

---

82 A to přímo dle Wittgensteinova pojetí smyslu.

83 Tj. již citovaná TLP 2.0122, resp. její závěrečná část v závorce.

84 Užitečnost našeho omylu spočívá v jasném ukázání hranic Fregeova pojetí, jež s tímto nesprávným ztotožňuji. Pro zdůvodnění stačí nahlédnout nesnáze, do nichž Frege upadá ve snaze objasnit své pojetí nepřímého smyslu/významu. A to zvláště v kontextu složitějších větných konstrukcí.

mýlili, ale zároveň zachovat „zdravou“ část našeho omylu a dát jí pevnější základ, než je pouhý „pocit“.

TLP 2.0201 „Každou výpověď o komplexech lze rozložit na výpověď o jejich částech a na ty věty, které úplně popisují tyto komplexy.“

TLP 2.021 „Předměty tvoří substanci světa. Proto nemohou být složené.“

TLP 2.0212 „Kdyby svět neměl žádnou substanci, pak by to, zda nějaká věta má smysl, záviselo na tom, zda je pravdivá nějaká jiná věta.“

Vezměme to pěkně popořádku... od konce! Substanci „má“ svět proto, abychom o něm mohli smysluplně⁸⁵ vypovídat. Možnost smysluplných výpovědí zároveň ukazuje, jaké výpovědi smysluplné nejsou. Wittgenstein rozlišuje tři druhy výpovědí: 1) Smysluplnou (sinnvoll), u níž lze na základě srovnání se stavem světa určit, zda je či není pravdivá- tj. všechny její složky musí mít význam, skutečný „korelát“; 2) Nesmyslnou (unsinnig), u níž jsme některým výrazům „nedali“ význam a nelze tak určit její pravdivostní hodnotu, resp. nemožnost nahlédnout její pravdivostní podmínky; 3) Bezesmyslnou (sinnlos), jež se nevztahuje k „nějakému“ stavu světa, nýbrž ke všem (tautologie), resp. k žádným (kontradikce). Poslední dvě jmenované možnosti pěkně „ilustruje“ věta TLP 5.5351 (část v závorce), kteréžto citaci nepovažuji za nezbytnou. Stejně zbytečným je také odkaz na možnost první- tj. smysluplnou větu. Naopak za podstatnou považuji část

---

85 Viz. TLP 5.4733 "Frege říká: Každá správně vytvořená věta musí mít smysl; a říkám: Každá možná věta je správně vytvořená, a nemá-li smysl, pak to může být jen proto, že jsme některým jejím částem nedali žádné významy. (A to, i když si myslíme, že jsme tak učinili)...“ Myslím, že uvedení této citace plně zdůvodňuje, proč se snažím držet "fregovskou" problematiku mimo hlavní text.

TLP 5.525 „... Jistota, možnost anebo nemožnost nějaké situace se nevyjadřuje větou, ale tím, že nějaký výraz je tautologií, smysluplnou větou, anebo kontradikcí.“

Neboť smysluplnost vět není oprávněním být jedinými větami jazyka/u. Výpověď by bylo lze rozdělit na část popisnou a to, co z výpovědi zbývá, co nelze popsat, ale samo se výpovědí ukazuje. Tak, jako obraz zobrazuje určitou situaci- resp. obsahuje možnost této situace⁸⁶, tak věta, větný znak, určitou možnou situaci projikuje⁸⁷. K obrazu (obecně) patří vše ze zobrazujícího vztahu- kromě zobrazovaného, k větnému znaku vše z projekce- kromě projikovaného. Obojí sobě vlastním způsobem, svou formou zobrazení, představuje svůj smysl. Souhlasí-li obraz, větný znak, se skutečností, je pravdivý, nesouhlasí-li, nepravdivý. Obraz „pouze“ barevný a prostorový může být nepravdivý, nicméně vždy smysluplný- nesmyslnému zobrazení se brání již samy formy barevnosti a prostoru. U větného znaku je tento „stav“ žádoucí, nikoli však nutný- je možno projikovat situaci, u níž není rozhodnutelná možnost, resp. nemožnost, faktické existence- je nesmyslná. Jazykem ontologie, mohl-li by "sám ze sebe" dosáhnout až sem, by zřejmě nebylo možno popsat oba směry, tj. zobrazení a projekce, a tím je od sebe odlišit. I když to na některých místech našeho textu nemusí být okamžitě patrné, pro ontologii jazyka je právě toto odlišení zakládající. Ke zmatení může dojít ve chvíli, kdy zobrazení nahlížíme jako obecné a projekci jako konkrétní. Poslední možnost nastává v "okamžiku" kdy větný znak neprojikuje nic, tedy žádnou možnou situaci⁸⁸ nebo naopak všechny možné situace⁸⁹.

Uvažujme nyní následující situaci- jsme postaveni před úkol podat co nejvěrnější popis vnitřní dispozice jistého domu, do

---

86 Viz. TLP 2.203- obraz obecně.

87 Viz. TLP 3.11 a 3.12- věta, větný znak.

88 Kontradikce.

89 Tautologie.

kterého máme zaručen přístup jen na velmi omezenou dobu. Zcela jistě se rozhodneme využít možnosti zobrazit ji. Což se nám také podaří. Zapomněl jsem zmínit, že by se neměl dostat do nepovolaných rukou⁹⁰. Bohužel, náčrt je čitelný pro kohokoli. Musím jej tedy převést do nějakého nezasvěceným neznámého jazyka⁹¹. Přestože nejsem v onom tajném jazyce „kován“, v klidu domova jsem schopen, na základě svého náčrtku, velmi detailního a přesného popisu. Nakolik by se lišil výsledek, kdybych, v rámci utajení celé operace, pozbyl možnosti vyhotovit onen nákres? A co kdybych navíc nebyl nadán „prostorovou“ pamětí a musel již na místě v duchu formulovat svá pozorování v jazyce? A nebyla-li by mi dána možnost ani posléze tato pozorování, před překladem do tajného jazyka, převést do vizuální podoby? Řekněme, pro ještě vyšší míru utajení?

Tímto jsme si, myslím, dopřáli nejen malého rozptýlení, jež je na škodu jen v nemnoha případech, ale získali jsme navíc i celkem vhodný „studijní“ materiál.

Považujme za primární vztah situace-obraz, neboť se zakládá na skutečnosti. Skutečnou dispozici budovy znázorníme ve svém nákresu. Mentální aktivitu, jež „doprovází“ oba přechody, potom považujeme za, v principu, objektivní, neboť její výsledky jsou intersubjektivně přehlédnutelné⁹². Jak již bylo zmíněno výše, prosté zobrazení je, tím, že je jasně dáno formou skutečnosti, v analytickém členění obou stran zobrazovacího vztahu, „neproblematické“. Obraz prostorové (tím pádem i "časové") situace nemůže být prost prostoru (resp. času). Barevnost předlohy musí být nějak obsažena i v obraze. A je celkem lhostejné, že je obraz prostorově deformovaný (nebo ukazuje svou "průběhovost" na první pohled nezvyklým způsobem), či není

---

90 Neboť se jedná o bulharské kulturní centrum v jedné nejmenované metropoli při Dunaji.

91 Maďarštiny!

92 K "mentální činnosti" viz. Wittgenstein, L.: Modrá a hnědá kniha, Praha 2006, str. 27.

barevně věrný. Zpětnou projekci pomocí větných znaků provádím sice analogicky ke způsobu předchozího zobrazení, neboť tak či tak vycházíme vždy z nějakého obrazu. A to i ve chvíli, kdy jsme se, z důvodu utajení, rozhodli tento nevytvářet explicitně.

TLP 3.1431 "Podstata větného znaku se velmi vyjasní, myslíme-li si jej složený nikoli z písemných znaků, nýbrž z prostorových předmětů (třeba stolů, židlí, knih). Vzájemná prostorová poloha těchto věcí pak vyjadřuje smysl věty."

Potíž nicméně může nastat při převodu prvků obrazu, resp. mentální reprezentace v obecném smyslu, a jejich vztahů do slov. Požadovanou jednotu formy projikujícího a projikovaného zřejmě nelze jen odbýt tvrzením, že je pro založení vztahu projekce nutná- tedy nutná jednota formy. Tedy alespoň ne co do možnosti prozkoumat povahu projikujícího. Jenže všechny možnosti ji explicitně formulovat, již samy implicitně obsahují kruh- tedy "odkaz" k oné jednotě formy. Kromě jednotlivých větných vyjádření⁹³ však můžeme zkoumat také míru obecnosti, s níž se tyto projekce k určitému stavu věcí vztahují⁹⁴.

Domnívám se však, že objasnění, nejen, posledně zmíněných nesnází spadá již pod následující podkapitoly, resp. kapitoly Člověk a jazyk.

---

93 Co by bylo lze dle běžně přijímaného, ne námi vymezeného, možno zahrnout pod jednu propozici.

94 Uvažujme možnost "převodu" do slov a) náčrtku od ruky; b) náčrtku obsahujícího rozměry jednotlivých místností, tloušťku stěn atd., přičemž je sdělení adresátu srozumitelné a dokáže se podle něj stejným způsobem orientovat.

C) Obrazy matematiky

"S plným ruksakem filosofie mohu slézt horu matematiky jen pomalu."

Ludwig Wittgenstein (1929)⁹⁵

Slovo úvodem

Zkusme předpokládat totožnost čísla s předmětem, jak jsme o něm hovořili v předcházejících částech této práce. Číslo by, stejně jako předmět, mělo být něčím jedním a stálým a zároveň mnohost umožňujícím. Bez toho totiž vůbec netuším, jak bychom měli o matematice pojednat. Nevím, jaká je povaha matematických objektů, jsou-li jaké- což nás přímo vede k problému v matematickém slova smyslu. Tedy k samým hranicím matematiky. Proto budu hovořit v obrazech, či spíše tyto obrazy popisovat.

---

⁹⁵Wittgenstein, L.: Rozličné poznámky, Praha 1993, str. 10.

Není-li naše intuice z úvodu úplně zcestná, pokusíme se pro čísla analogicky rozvést to, co jsme shledali "platným" pro předměty. Mějme, čistě náhodně zvolená, čísla 8 a 3, jež budou v našem následujícím experimentu "zastupovat" předměty. Tato čísla jsou, stojí-li v logickém prostoru osamoceně, vzájemně nerozlišitelná. Až jejich vzájemný vztah, resp. jeho možnost, nám dá nahlédnout "hmatatelné" vlastnosti, jež tyto mohou reprezentovat (zřejmě v nějakém stavu věcí, máme-li zůstat věrni příkladu). Minimálně lze hovořit o identitě ($3=3$ a $8=8$). Nelze však v tomto obraze "nalézt" i čísla 1 (rovnost) a 2 (nerovnost)? Připustíme-li to, nejsme daleko od tvrzení, že pro "založení" matematiky, přesněji řečeno jejich obrazů, nám postačují libovolná dvě čísla. Nesmíme se však nechat takto vytvořeným obrazem svést. Analogii sice vedeme tím "nejtěsnějším" způsobem, jsme však daleci ztotožnění čísla a předmětu. To by totiž vedlo k nepřijatelnému závěru, že je předmětů nekonečně mnoho. Místo toho vystačíme s konečným počtem předmětů a konečným počtem pravidel pro nakládání s čísly⁹⁶. Číslo/a pak považujeme za takovou jejich vlastnost, jež se, odhlédneme-li od ostatních vlastností předmětů, navenek ukazuje/í jako např. ve výše popsaném obraze. Ve spojení s vlastnostmi jinými, pak udávají stupeň tvrdosti, výšku tónu atd., možnost vzájemně rozlišit hmatatelné vlastnosti podle míry. Možnost podílet se na takto rozdílných vlastnostech ukazuje, že je "počet" spíše podmínkou vlastností, formou prostoru, času a "převodem" skrze zobrazení i barevnosti⁹⁷. Dostatečným vrstvením obrazů pak lze dosáhnout formální koherence⁹⁸ výpočtu ve smyslu kalkulu. Díky formě skutečnosti je skrze něj dána možnost relativních hodnotových soudů⁹⁹ o pozorované (popisované)

---

96 *Simplex sigillum veri*.

97 Spíše by bylo lepší říci, že problémy s matematizovatelností barevnosti se objevují "dříve", než v případě prostoru a času.

98 "Kopírováním" obrazů, abstrakcí, se "objevují" místa pro zavedení "prázdných" symbolů- "Máme se tedy slovu "nekonečno" v matematice vyhýbat?" Ano; tam kde se zdá, že se propůjčuje kalkulu význam; místo toho aby se teprve jím získal." (Wittgenstein, L.: Poznámky o základech matematiky, Praha 1992, str. 53)

99 Kterým budeme věnovat pozornost v kapitole Člověk a jazyk.

skutečnosti. "Mohu zde jen říci: Odpoutej se co nejrychleji od tohoto obrazu, a dívej se na zajímavost tohoto výpočtu v jeho použití...".¹⁰⁰ Lze tedy říci, že je matematika vždy už "určitou" matematikou ve vztahu ke svému použití? Naplňují se prázdné symboly (viz. pozn. č. 99) možným empirickým obsahem, hmatatelnými vlastnostmi? Srovnejme přeci klasickou a kvantovou mechaniku.

Takto, intuitivně samozřejmě, chápaná matematika nepotřebuje předpokládat žádné "reálně jsoucí" imaginární entity. Nezodpovězenou otázkou ale zůstává způsob, jakým (onto)logicky věrohodně čísla nakládat. Matematický problém potom demaskuje jako problém interpretace formy skutečnosti, od níž abstrahuje. Vlastně jako problém logický, resp. mimo logiku. Problém tak přestává existovat.

"Lze říci: Jak velkolepé zákony vložil Stvořitel do čísel!"

Ludwig Wittgenstein (1942)¹⁰¹

---

100 Wittgenstein, L.: Poznámky o základech matematiky, Praha 1992, str. 53.

101 Wittgenstein, L.: Rozličné poznámky, Praha 1993, str. 66.

D) Matematika obrazů

"Větší "čistota" předmětů, které nepůsobí na smysly; např.
čísel."

Ludwig Wittgenstein (1937)¹⁰²

Slovo úvodem

Jistá enigmatičnost předchozí podkapitoly může ve čtenáři oprávněně vzbuzovat jisté obavy z toho, co bude následovat. Tato část si však klade za úkol jen demonstrovat vyřčené v předchozích částech práce.

Jsou-li projekční možnosti, v "tractatovém" slova smyslu, libovolného jazyka omezeny buď po významové stránce či po stránce syntaktické a jsou-li tato omezení jen velmi těžko popsateľná, protože nutně v nějakém "konkrétním" jazyce, a tím i (snad) neodstranitelná, zkusme postupovat obráceně. Vezměme fotografii, jakožto metodu zobrazení, jež je uváděna v "život" pomocí "jazyka" oplývajícího jasnou matematickou (logickou) syntaxí. Ten se pokusme popsat a naše zjištění aplikovat při zpětné projekci. Pouze v tomto smyslu se jeví citace, již tuto podkapitolu uvádím, jako ospravedlnitelná- "čistota" čísel při konkrétní, a snad jedině možné, "čisté" aplikaci pravidel logické syntaxe.

Fotografii pojímejme dle Viléma Flussera¹⁰³ jako technický obraz. Pokus o projekci pak, inspirování knihou¹⁰⁴ Miroslava Petříčka mladšího, myšlením obrazem¹⁰⁵.

---

102 Wittgenstein, L.: Rozličné poznámky, Praha 1993, str. 44.

103 Flusser, V.: Za filosofii fotografie, Praha 1994, 73 str.

104 Petříček, M.: Myšlení obrazem, Praha 2009, 201 str.

105 V této části spíše jen jejím názvem.

Fotografie má, z našeho úhlu pohledu, proti tradičnímu malířství, či spíše "nezprostředkovanému" vytváření obrazů člověkem, jednu nespornou výhodu. Je schopna vytvářet takové obrazy skutečnosti, jež, právě eliminací lidského "faktoru" z procesu tvorby, by bylo lze nazvat naprosto věrnými. Technický obraz byl dlouhou dobu považován jen za "zrcadlo s pamětí". Byl tedy nahlížen jen jako, v přírodovědeckém smyslu, přesný obraz skutečnosti. Dlouhou dobu proto byla fotografie pojímána pouze jako servisní disciplína pro výtvarná umění, a tím vlastně z umění vylučována. Jaké k tomu mohly vést důvody? Ty ponechme zatím stranou, neboť diskuse nad "uměleckostí" fotografie by nám zastřela vytyčený cíl a, de facto, by nám znemožnila naše zkoumání jakkoli nasměrovat.

V čem spočívá ona zvláštnost technického obrazu? Zobrazuje pomocí jasné logické, protože jednoznačně matematicky vyjádřitelné, syntaxe. Ohnisková vzdálenost objektivu, a tím i jeho zorný úhel, množství světla pronikajícího jeho irisovou clonou, expoziční doby závěrky fotoaparátu, vlastnosti světlocitlivého materiálu (rozlišovací schopnost, citlivost vůči jednotlivým barvám napříč spektrem barev¹⁰⁶)- to jsou základní matematicky vyjádřitelné veličiny, jež do procesu zobrazování vstupují. Další syntaktická pravidla jsou z těchto přímo odvoditelná. Syntax pak lze obecně ztotožnit s fotografickou exponometrií¹⁰⁷ a morfologií s fotografickou senzimetrií, resp. denzimetrií¹⁰⁸. Všechny odchylky od těchto pravidel (tj. např. aberace optické soustavy, vady ve světlocitlivém materiálu, technické závady aparátu a chyby ve způsobu zpracování (nejen fyzikálně-chemickou cestou), jsou potom také matematicky vyjádřitelné, a tím i principiálně odstranitelné.

Odhlédněme však od naprosto nepodstatné skutečnosti, že je nositelem takového "jazyka" přístroj (jakkoli to mnoho

---

106 Matematickou "interpretaci" barev, pro její užitečnost, v tomto případě nezpochybňujeme.

107 Viz. např. Hruška, E.: Fotografie na malý formát, Praha 1983, str. 21.

108 Viz. např. Hruška, E.: Fotografie na malý formát, Praha 1983, str. 180.

myslitelů, včetně Flussera, znepokojuje). Nás zajímá, zda a jak může být takto dokonale fungující tvorba obrazů pojímána jako jazyk obecně- tj. je-li možné ve vztahu k fotografii hovořit i o vztahu projekujícího a projekovaného. Svým způsobem se budeme snažit řešit obtíže, jež jsme nastínili v závěru části této práce nazvané Ontologie jazyka.

Abychom ve svých dalších úvahách měli z čeho vycházet, a nezůstali "jen" ve světě vystavěném dle pokynů Ludwiga Wittgensteina, předejme na chvíli slovo osobě v tomto směru "povolanejší". Nestor československé fotografie Ján Šmok ve svém skriptu Skladba fotografického obrazu¹⁰⁹ říká následující:

"Kam patří fotografie? Každý fotografický snímek je autorem vytvořen a divákem přijímán jako jev, jehož jediným cílem je vyvolat v divákově vědomí obsah. K ničemu jinému není snímek ani určen ani použitelný. Fotografický snímek tedy *není* ani výrobkem¹¹⁰ ani předváděním¹¹¹: je sdělením. Patří-li ovšem fotografie do oblasti sdělování, je teorie fotografie pouze speciální částí obecné teorie sdělování... Jednostrannou orientací dalšího textu by mohl vzniknout dojem, že umělecké dílo je vždy sdělením. Nikoliv, umělecké dílo může být výrobkem, předváděním i sdělením. Pokud jde o fotografii, tam ovšem platí vždy- fotografie rovná se sdělení."¹¹²

Námi chtěné vyjmutí fotografie z umění se, na základě výše citovaného, vlastně stává nutností. Tímto však, na základě "definice", také zároveň potvrzuje předpoklad možnosti projekce technickým obrazem. Zbývá tedy prošetřit, jakým způsobem technický obraz "promlouvá". Možné námitce, že obraz sám mluvit nemůže, neboť za ním musí stát nějaká myšlenka, která musí být vždy myšlena někým (v tomto případě zřejmě fotografujícím), se budeme věnovat později. Především v následující kapitole Člověk

---

109 Šmok, J.: Skladba fotografického obrazu, Praha ?, 172 str.

110 Viz. Šmok, J.: Skladba fotografického obrazu, Praha ?, str. 3.

111 Viz. tamtéž.

112 Šmok, J.: Skladba fotografického obrazu, Praha ?, str. 4.

a jazyk. V tuto chvíli je pro nás důležité, že aplikací Wittgensteinovy "nauky" o logické formě zobrazení na takto "definovaný" technický obraz, docházíme ke sporu (?):

TLP 2.223 "Z obrazu samého nelze poznat, zda je pravdivý či nepravdivý."

To v případě technického obrazu, zdá se, neplatí. Proto nemůžeme přijmout ani další větu, která říká, že:

TLP 2.225 "A priori pravdivý obraz neexistuje."

Což, byť v metaforičtější rovině (poukazem na "nebezpečnost nekritičnosti"), vyjadřuje Vilém Flusser následovně:

"Tento zdánlivě nesymbolický, objektivní charakter technických obrazů vede diváka k tomu, že se na ně nedívá jako na obrazy, ale jako na okna. Důvěřuje jim jako vlastním očím. A proto je také nekritizuje jako obrazy, nýbrž jako světové názory (pokud je vůbec kritizuje). Jejich kritika není analýzou jejich výroby, nýbrž analýzou světa. Tato nekritičnost vůči technickým obrazům se v situaci, kdy technické obrazy vytlačují texty, stává nebezpečnou." ¹¹³

Minimálně v jednom mu musíme dát za pravdu. Správně, i když v podivném kontextu (tzn. doslovně, byť v kontextu metafor) zmiňuje "analýzu světa". A že je z mé strany taková dezinterpretace nepřipustná? Domnívám se, že nehodlám zneužít citace Flussera o nic víc, než on zneužil analýzy¹¹⁴. Analýza je sice logicky "synchronní" se zobrazením, resp. projekcí, samotná její "realizace" je však časově následná. V tom se tedy Flusser nemýlí.

---

113 Flusser, V.: Za filosofii fotografie, Praha 1994, str. 11.

114 A je zvláštní, ale jistě ne náhodné, že je tento způsob "analýzy" vlastní nejen levicově orientovaným autorům, nýbrž i myslitelům tzv. "postmoderny".

Toto uvědomění si povahy analýzy nás musí vést zpět k přehodnocení povahy "jazyka", jímž by měl technický obraz "promlouvat", resp. kterým v první řadě zobrazuje. Analyzuje-li totiž Flusserův divák, nemůže konat víc, než již je "vypovídáno", resp. zobrazováno, technickým obrazem.

Potíž dlí ve ztotožnění matematizovatelnosti gramatiky, kterou by měl užívat, s gramatikou logickou. Tedy alespoň potud, pokud se nedomníváme, že je to logicky nemožné. To, jak technický obraz popisuje svět ("vyžitím" formy prostoru, času a barev) je matematicky zobecnitelné, ve smyslu a priori pravdivosti, jen zdánlivě. Logickou povahu nám sugeruje jen nemožnost myslet, že by technický obraz nebyl pravdivý. Což je snad dáno omezenými lidskými schopnostmi při "skutečné" analytické práci s technickým obrazem.

Zvláště patrné je to v případě času. Při dlouhých expozičních dobách aparátu, tj. kdy dochází k pohybové neostrosti snímku, nezobrazuje "čas". Ani jej "nezmrazuje" v okamžik záběru. Obdobně se tomu má i s prostorem. Obraz se zkreslenou perspektivou, snímaný např. objektivem typu "rybí oko"¹¹⁵, bychom jen stěží "ztotožnili" s realitou.

Bohužel, domnívám se, že s prokazováním opaku výše vyřčeného, bychom měli potíže stejné. "Žádoucí" způsob zobrazení, tedy eliminace zkreslení, by přeci měla být v možnosti gramatiky technického obrazu. A to nezávisle na přijatých vědeckých předpokladech.

Matematika se tak dostala mezi mlýnské kameny logiky a empirie. A nejsme s to s její pomocí rozhodnout. Tak je vlastně matematika jednou z metod logiky asi stejně, jako je mechanika jednou z metod matematiky. Jedno je však na druhé neredukovatelné. Jakkoli mají všechny stejnou logickou rozmanitost¹¹⁶. Proto vlastně ani nemůžeme říci, že jsou neredukovatelné ve smyslu descendance od logiky k mechanice.

---

115 Tj. objektiv extrémně krátké ohniskové vzdálenosti s cirkulárním podáním perspektivy.

116 Wittgenstein hovoří o rozmanitosti matematické (viz. TLP 5.474-5.476). Domnívám se však, že mohl mít pouze "jednu" rozmanitost.

TLP 6.342 "Teď vidíme vzájemné postavení logiky a mechaniky. (Sít by se také mohla skládat z různorodých tvarů, třeba z trojúhelníků a šestiúhelníků.) To, že nějaký obraz, jako výše zmíněný¹¹⁷, lze popsat sítí dané formy, nevypovídá o obrazu *nic*. (Neboť to platí pro každý obraz tohoto druhu.) Obraz však popsat charakterizuje *to*, že jej lze úplně popsat pomocí určité sítě *určité* jemnosti."

Možná proto Flusser hovoří o zdánlivé "nesymboličnosti" a "neobjektivitě" technického obrazu. Zřejmě sám neví, co si s ním má počít. Nás však trápí něco jiného. Jak by mohla filozofie rozhodnout "problém", do kterého jsme se dostali?

TLP 6.53 "Správnou metodou filosofie by vlastně bylo: říkat jen to, co se říci dá, tedy věty přírodovědy - tedy něco, co s filosofií nemá nic společného - a pak vždy, když někdo jiný chce říci něco metafyzického, ukázat mu, že některým znakům ve svých větách nedal význam. Tato metoda by byla pro toho druhého neuspokojivá - neměl by pocit, že bychom ho učili filosofii - ale byla by to opravdu jediná správná metoda."

Přiznávám, v předchozích odstavcích jsme zabředli do metafyzických spekulací. Třeba jen tím, že jsme tvrdošíjně trvali na tom, že fotografie sama vypovídá. A to doslova. Kdyby totiž technický obraz "jen" zobrazoval, nevím, jak se vyrovnat s nemožností nahlédnout jej jako nepravdivý¹¹⁸. Musel by potom přestat být obrazem, chceme-li se vyhnout nepříjemným důsledkům?

---

117 Viz. TLP 6.341 "...Různým sítím odpovídají různé systémy popisu světa."

118 Či je v jeho případě být vybaven stejnou zkušeností (výcvikem), jaké je potřeba pro rozpoznání matematické rovnosti? To ale stejně nic neřeší.

A čím by potom byl? Nebo by spočívalo určení pravdivostní hodnoty na prostém shledání, že se způsob, jakým skutečnost zobrazuje, nezměnil, jakkoli by to bylo možné? A můžu být spokojen s tím, že přírodověda v tomto případě nemá co říci? A jak může říci něco filozofie, která, na jednu stranu není přírodovědou, na stranu druhou má však užívat její metody?

"Skrze fotografie se svět proměňuje v soubor nesouvisejících, samostatných částek a minulá a současná historie se mění v soubor historek a *faits divers*. Fotoaparát atomizuje skutečnost a činí ji manipulovatelnou a neprůhlednou. Je to pohled na svět, který popírá veškerou propojenost a souvislost, avšak každému okamžiku propůjčuje charakter mystéria."¹¹⁹

Tuto citaci jsem uvedl hned ze dvou důvodů. Jednak se domnívám, že vhodně ilustruje, co jsem se snažil v této podkapitole napsat o charakteru technického obrazu, druhak, nahradíme-li "fotografii" a "fotoaparát" "logikou", jak by bylo lze popsat charakter skutečnosti. "Manipulovatelnost" a "neprůhlednost" však netřeba chápat v pejorativním smyslu.

---

119 Sontagová, S.: O fotografii, Praha 2002, 184 str. (převzato z Berger, J.: O pohledu, Praha 2009, str. 65.).

E) Slovo závěrem

Na konci této kapitoly, která beztak není srozumitelná, jsem si předsevzal diskutovat s interpretacemi Wittgensteinova Tractatu ve dvou současných českých "učebnicích" filozofie. Tou první je *Úvod do (současné) filozofie*¹²⁰ od Miroslava Petříčka, tou druhou potom *Problémy analytické filozofie*¹²¹ pana Lubomíra Valenty.

Oba mají, ve srovnání se mnou, výchozí situaci o to těžší, že se ve svých pracích snažili podat výklad. A to pokud možno srozumitelný i čtenáři, který se s Tractatem ještě neměl tu čest setkat. Má práce, naproti tomu, zůstává ve valné většině pouze na úrovni popisu. Ten, nakolik se věnuje rozličným aspektům Tractatu, byť s jediným cílem, zůstane vždy kusým. Jeho výhodu, naproti tomu, spatřuji v možnosti pojímat Tractatus v celé jeho rozmanitosti a nenechat se svazovat jedním, nutně zjednodušujícím, výkladovým schématem. Jakkoli jsem tak chtěl učinit až po zhodnocení zmíněných prací, přiznám se raději hned-svůj původní záměr srovnat svou koncepci s jejich příspěvkem jsem záhy opustil. Ono totiž není co srovnávat. A bohužel to není zapříčiněno jen mnou.

Začněme prací Petříčkovou, neboť je staršího data vydání. Zkraje si dovolím poznamenat, že jsem v tom, jak je kniha vystavěna, nenalezl jediné opodstatnění toho, proč do ní Wittgensteina vůbec zařadil. Je jasné, že se bez hojných citací neobejdeme, neboť Petříček si po celou přednášku, snad veden snahou po zpopularizování Wittgensteinovy filozofie, vytrvale plete "vuřty a autíčka", přednášku o filozofii s bohapustým blábolením¹²².

---

120 Petříček, M.: *Úvod do (současné) filozofie*. 11 improvizovaných přednášek Praha 1997, str. 132-147.

121 Valenta, L.: *Problémy analytické filozofie*, Olomouc 2003, str. 89-128.

122 Čehož nejsem, přiznávám, mnohdy dalek ani já. Přesto je třeba uznat

"Tedy ani pro Wittgensteina není svět něco samozřejmého, např. prostá suma věcí. Tolik je ze záhadné Wittgensteinovy formulace¹²³ na první pohled zřejmé. Pro Wittgensteina je svět *souhrn faktů, nikoli věcí*. Avšak- co je fakt? Např. přednáším zde o filosofii, tělesa padají na zem. S věcmi se to má tak, že padají na zem, se mnou se to má tak, že zde přednáším o filosofii."¹²⁴

Jenže svět jako celek je pro Wittgensteina právě tak samozřejmým, že nespátřuje důvod zastírat tuto zřetelnost něčím tak vágním, a proto dále neanalyzovatelným- věcmi. Z dalšího uvidíme, že svět je nesamozřejmým spíše pro Petříčka. Při pokusu o názorné vysvětlení toho, co Wittgenstein mínil faktem, se však Petříček dopouští mnohem závažnějšího prohřešku- nerozlišuje mezi obecným popisem světa, tak, jak je podán v TLP 1 (tj. statickým modelem nejvyšší míry obecnosti) a větami, jež onu hlavní rozvíjejí (důraz na vnitřní dynamiku struktury světa). Tím Petříček svým čtenářům znemožňuje nahlédnutí celeku světa jako konzistentního a především logicky koherentního (konečným rozpoznáním věty TLP 1 jako tautologie). Mezi světem a jeho substancí tak vytvořil cézuru, kterou se mu v dalším výkladu nedaří odstranit. Nezbyvá mi nic jiného, než dotyčnou pasáž odcitovat. Natolik je pro mne jeho výklad temný a nesrozumitelný¹²⁵.

"Jen mimochodem: Wittgenstein zásadně neuvádí žádné příklady, jimiž by svá tvrzení ilustroval, a proto ani blíže neurčuje, co jsou elementární fakta, co jsou věci, z nichž se tato elementární fakta skládají; příklady neuvádí proto, protože určení toho, čím jsou tyto "atomy", je podle něj úkolem

---

jistou hranici, která se ze slušnosti prostě nepřekračuje.

123 Totiž věty TLP 1.

124 Petříček, M.: Úvod do (současné) filosofie. 11 improvizovaných přednášek Praha 1997, str. 133.

125 Dokonce mám podezření, že se Petříček nechal pěkně napálit. Zřejmě mu totiž jako Tractatus prodali úplně jinou knihu.

speciálních věd, nikoli filosofie. Pro něj je věc všechno to, co může být elementem faktu; existence něčeho takového, jako jsou dále nerozložitelná fakta, není něco, co je evidentní z naší smyslové zkušenosti, nýbrž je to něco, co musí nutně existovat, aby svět vůbec měl nějakou substanci; je to tedy nutný logický předpoklad."¹²⁶

Tím však "lidovost", s jakou Petříček k Wittgensteinovi přistupuje, zdaleka nekončí. Neustále se pomocí faktů přímočaře dovolává věcí. Ty jsou k jeho volání, přirozeně, hluché. A tak si odpovídá sám.

"Proto nelze svět vyčerpát tím, že bychom vypracovali úplný soupis izolovaných věcí (položek, z nichž se skládá svět)-neboť, jak praví precizně formulovaná Wittgensteinova teze, svět tvoří to, co se nějak má. A s věcí se to nějak má, poze tehdy, je-li součástí faktu."¹²⁷

Pominu-li naprostou zcestnost¹²⁸ tohoto Petříčkova výkladu, ptám se: "Kam se poděla ona subtilní krása Tractatu? Proč jej předkládá čtenáři jako zmalovanou děvku?" Nemám sil, abych dále pokračoval ve sledování Petříčkových zvrhlých výkladů, resp. nenacházím žádného přijatelného zdůvodnění, proč bych tak měl činit na stránkách své práce.

Jak si lze povšimnout, všechny uvedené citace jsou vyňaty zkraje "přednášky". Abych doložil, že pokračovat se skutečně nevyplatí, uvedu, jako třešničku na dort, ještě jednu.

"Všechny předměty takto tvoří cosi jako *logický prostor*, jakousi neviditelnou síť, v níž se věci mohou v různých situacích

---

126 Petříček, M.: Úvod do (současné) filosofie. 11 improvizovaných přednášek Praha 1997, str. 134.

127 Petříček, M.: Úvod do (současné) filosofie. 11 improvizovaných přednášek Praha 1997, str. 134.

128 Alespoň náznak kritické práce s Wittgensteinovou terminologií by, domnívám se, neškodil. Výklad může být nesprávný, neměl by však být zároveň hloupý.

vyskytovat a mimo níž nemají smysl. Svět má proto určitou logiku, svět tvoří fakta v logickém prostoru."¹²⁹

Pluralita logik! Snažím-li se ve své práci vůbec něco prokázat, jedná se o pravý opak toho, co nám Petříček předkládá.

Práce pana Valenty je, musím přiznat, zcela jiný šálek kávy. Již samotný název knihy napovídá její úzké zaměření v rámci dějin filozofického myšlení. Také zaměření na "problémy" a ne na "osoby" dává jasně nahlédnout, jasněmu a organickému začlenění Tractatu do kontextu jak kulturně-historického, tak z něj plynoucího kontextu filozofického.

Valenta klade ve svém výkladu největší důraz na teorii elementárních vět, čemuž je podřízena celá jeho koncepce. Právě na jejím základě vyslovuje domněnku o změně karteziánského paradigmatu:

"... odstraňuje mentalistické předpoklady, o které se opírala novověká filozofie a soustřeďuje se na analýzu jazyka. Tento obrat, jenž bývá označován jako obrat od mentalismu k lingvalismu, v pozdějším vývoji po "Traktátu" vyústil v "obrat k jazyku" ve filozofii, na němž se pak rozhodujícím způsobem podílela druhá významná kniha L. Wittgensteina - "Filozofická zkoumání"."¹³⁰

"Problémy" analytické filozofie vedený výklad však v žádném případě neupozaduje Wittgensteinův přínos na poli ontologie. Dalo by se říci, že i podle Valenty je právě ontologie jedním z hlavních Wittgensteinových přínosů filozofii. Obtíže, jež z Wittgensteinova pojetí plynou se nebojí pojmenovat. Diskutuje rozdílné interpretace, přičemž z každé jeho věty je jasně patrné stanovisko, jenž v tomto směru sám zastává. Srovnává

---

129 Petříček, M.: Úvod do (současné) filosofie. 11 improvizovaných přednášek Praha 1997, str. 135.

130 Valenta, L.: Problémy analytické filozofie, Olomouc 2003, str. 95.

terminologii německého originálu s anglickým překladem, jenž byl východiskem pro řadu anglických filozofů. Oproti Petříčkovi nenakládá s citacemi svévolně. Také jejich počet je až zarážející- nesnaží se tedy o výklad a parafráze za každou cenu. Prostě a jednoduše lze za každým písmenem vysledovat Valentův hluboký vhled a obrovskou spoustu práce, jež vydání knihy nutně předcházela. Krásu Tractatu ponechává nedotčenou natolik, že sám jeho výklad je značně sugestivní.

De facto mohu říci, že jsem nenalezl ve Valentově práci místo, s nímž bych principiálně nesouhlasil. Mé pojetí rozhodně není tak propracované. Nicméně to jeho by jej dokázalo jen stěží obohatit, neboť se domnívám, že vedeme své myšlenky každý jiným směrem.

Nakonec tak stejně zůstane čtenář s Tractatem sám. A ani špičková, či naopak pokleslá, a nejen tuzemská sekundární literatura mu v tom nepomůže. Obtíž spatřuji v tom, že je Tractatus vnitřně sepjatý tak těsně, že korigování byť jediného "prvku" výkladu strhne jeho celou stavbu. Obdobně se tomu má, pokusíme-li se o jakékoli zjednodušující shrnutí Wittgensteinova pojetí (onto)logiky, resp. vztahu jazyku a světa.

Člověk a jazyk

„Když člověk filosofuje¹³¹, musí sestoupit do starého chaosu a zabydlet se tam.“

Ludwig Wittgenstein (1948)¹³²

Slovo úvodem

Lze-li předchozí kapitolu vnímat také jako, svým způsobem, „externalizaci“¹³³ jazyku¹³⁴ a snahu po odhalení jeho fungování nezávisle na člověku¹³⁵, upřednostňuji v kapitole následující zkoumání zcela jiného charakteru. Bylo by lze říci, že se snažím demonstrovat způsoby především takové užití jazyka člověkem, kterým se pokouší „prolomit“ hranice smysluplnosti. Jelikož nikdy nelze jednoznačně určit způsob, jakým se člověk o toto „prolomení“ snaží¹³⁶, ponechávám následující kapitolu, v protikladu k té předcházející, jednotnou- nerozdělenou. „Externalizovaný“ jazyk by buď toto neměl vůbec připustit¹³⁷, nebo by se měl „zhroutit“¹³⁸. Ani jedno se však neděje. Jsem tedy nucen změnit i způsob, jakým hodlám zkoumání provádět. Míšení interpretace a popisu Wittgensteinova díla je, opět v protikladu s předchozí částí mé práce, třeba provést zcela jiným způsobem. Nicméně požadavek vztahu izomorfie jazyku a světa zůstává i nadále v platnosti. Bez něčeho stálého, na člověku nezávislého, by sice jazyk nepřestal fungovat, nezmizel by ze světa, nicméně by nebylo možno o něm cokoli říci.¹³⁹ Jednoduše řečeno,

---

131 Což nikde ve své práci nečiním!

132 Wittgenstein, L.: Rozličné poznámky..., str. 100.

133 Ve smyslu abstrakce od jeho nositele- člověka.

134 Což nám umožnilo jeho „uvěznění“ do otevřeného intervalu- resp. opačně. Tento požadavek koncem předchozí kapitoly padá.

135 A člověka tak vnímat jen jako jakéhosi uživatele, jemuž byl jazyk cele „dodán“.

136 A poukaz na to, že se vlamuje do otevřených dveří, nic neřeší.

137 Ideální jazyk skutečně není schopen dát takovým myšlenkám výraz.

138 Což bychom beztak nikdy neměli možnost zjistit.

139 I z tohoto důvodu jsem tuto kapitolu nazval tak, jak jsem ji nazval.

Módnosti názvu jsem si plně vědom. V tomto tvoří vhodný „doplňek“ kapitoly

sestoupíme z výšin Tractatu, ať nás už dole čeká cokoli¹⁴⁰.

---

předchozí.

140 Abych zabránil cézuře, kteroužto bych mohl mezi touto a předchozí kapitolou nechtěně vytvořit, musím jazyk nejprve nějak „internalizovat“ - tj. dát jej nejprve nahlédnout „čtenáři“ Tractatu.

Až dosud jsme ponechali bez povšimnutí samotnou výstavbu Wittgensteinova Tractatu. Mám za to, že se otázek, resp. způsobu, jakým jsou kladeny, diskutovaných v předchozím textu nijak nedotýká. To ovšem platí pouze za předpokladu, že přistupujeme k Tractatu jako celku¹⁴¹. Přihlédněme tedy k tomu, co tento celek, alespoň v jeho tištěné podobě, uzavírá. Mám na mysli, na první pohled marginální, jedinou poznámku, jíž je Tractatus na konci opatřen¹⁴² a autorův úvod¹⁴³, který bývá, bohužel, při četbě často opomíjen.

„Závažnost“ jednotlivých vět Tractatu by bylo lze na základě oné poznámky pojímat snad jako, co do „důrazu“, měřítko jejich vzájemné logické vzdálenosti. Ty celočíselně značené by pak byly případem vět, z logického hlediska, téměř „dokonale zobecněným“ způsobem popisujících svět. Ty, jež je rozvíjejí, pak popisy částí a konfigurací komplexů zobecněných vět či komplexů jimi reprezentovanými¹⁴⁴. Věty Tractatu by tak snad měly být buď smysluplné nebo bezesmyslné¹⁴⁵. V samotném závěru však Wittgenstein doslova šokuje požadavkem kladeným na „chápajícího“ čtenáře:

TLP 6.54 „Moje věty objasňují tím, že je ten, kdo mi rozumí, rozpozná nakonec jako nesmyslné, vystoupí-li - po nich - nad ně...“

Čeho tím chtěl dosáhnout, nechceme-li připustit, že se snažil v očích čtenářů alibisticky obhájit? Odpověď nalezneme v již zmíněném úvodu, kde praví, že:

---

141 A pokusit se jej jakkoli dělit, je zaručenou cestou do pekel. Nehledě k tomu, že jeho text v jednotlivostech neposkytuje žádný přesvědčivý návod na provedení takového dělení.

142 „Desítková čísla jako čísla jednotlivých vět ukazují na logickou závažnost těchto vět, důraz, který na ně v tomto výkladu kladu. Věty n.1, n.2, n.3 atd. jsou poznámky k větě č. n; věty n.m1, n.m2, atd. jsou poznámky k větě č. n.m; a tak dále.“ (Wittgenstein, L.: Tractatus..., str. 169.)

143 Wittgenstein, L.: Tractatus..., str. 7.

144 Obecná povaha hlavních tezí stírá rozdíl mezi skutečností a jejím obrazem.

145 Všechny věty Tractatu by se tak totiž daly interpretovat.

„Této knize bude asi rozumět jen ten, kdo se už jednou sám zamýšlel nad myšlenkami v ní vyjádřenými- či aspoň myšlenkami podobnými. - Není to tedy učebnice. - Jejího cíle by bylo dosaženo, kdyby tomu, kdo ji bude číst s porozuměním, poskytla potěšení.“¹⁴⁶

Již v úvodu samém se tedy jasně ukazuje důležitost vnímat Tractatus ve smyslu jeho estetické funkce. Logická závažnost se potom též ukáže v jiném světle. Má-li mít libovolné dílo emocionální účinek na čtenáře, nesmí být tato explicitně vyjádřena v textu samém. Musí se ukázat. Text naopak musí být vystavěn *sola ratione*. V opačném případě totiž hrozí, že se stane pouhým záznamem autorových emocí, jež mohou být na čtenáře přenositelné jen ve velmi omezené míře. Pokud vůbec. Byla by mu jimi totiž sugerována i podoba, jakou má u něj případný estetický požitek mít.

Bylo by lze se nějak dobrat autorových emocí „za textem“, obsažených implicitně?¹⁴⁷ Klíč k tomu nám částečně poskytuje v posledních dvou odstavcích úvodu. Také ty považuji za vhodné odcitovat v plném znění, neboť převážně z nich hodlám v následující části kapitoly čerpat:

„Má-li tato práce nějakou hodnotu, pak tato hodnota spočívá v dvojím: za prvé v tom, že jsou v ní vyjádřeny myšlenky, a tato hodnota bude tím větší, čím lépe jsou myšlenky vyjádřeny. -Zde jsem si dobře vědom toho, jak daleko zůstávám za možnostmi. Jednoduše proto, že mé síly ke zvládnutí této úlohy jsou omezené. - Necht' přijdou jiní a udělají to lépe. Proti tomu se mi jeví *pravdivost* zde sdělených myšlenek nepochybná a definitivní. Domnívám se také,

---

146 Wittgenstein, L.: Tractatus..., str. 7.

147 Pokud by nebyly obsaženy vůbec, či bych o tom alespoň nemohl být důvodně přesvědčen, pozbyl by Wittgensteinův vztah k rozumějícímu čtenáři smyslu.

že v podstatném jsem problémy vyřešil s konečnou platností. A jestliže se v tom nemýlím, pak hodnota této knihy spočívá za druhé v tom, že ukazuje, jak málo se dosáhlo vyřešením těchto problémů¹⁴⁸

V jakém smyslu hovoří Wittgenstein o hodnotě, jíž svému dílu připisuje? Ta přeci nemůže spočívat v postupném odkrývání tautologie tam, kde je složitá- což nás vede k „relativizaci“ členění Tractatu podle „logické závažnosti“. Též smysluplnost musíme vyloučit. Nyní ovšem z jiného důvodu, než je logická závažnost- věty vztahující se ke světu, tak jak jsem se je snažil dosud nahlížet, jsou buď pravdivé anebo nepravdivé. A to, že si je Wittgenstein jist jejich pravdivostí (a totéž očekává od chápajícího čtenáře), lze stěží uvést v soulad s požadavkem po jejich „odhození“.

Hodnotou tedy zřejmě nemíní hodnotící soud v relativním slova smyslu¹⁴⁹. Těmi Wittgenstein míní takové smysluplné věty, jejichž hodnotu lze určit na základě kontextu, v němž jsou pronášeny. Celek těchto vět, včetně podmínek jejich pravdivosti, pak poskytují úplný popis světa. Pravdivostní podmínky, na jejichž základě jsme s to hodnotu přiřknout, však nesmí být vzájemně rozporné. Za předpokladu, že dobrým studentem je ten, který včas a předepsaným způsobem plní studijní požadavky na něj kladené, nejsem dobrým studentem. Jsou-li požadavky na dobrého studenta nastaveny jinak, tzn. mohlo-li by se stát, že se vyskytne student, který předchozím „sítem“ neprošel a nově formulovaným ano, je třeba na základě kontextu širšího rozhodnout, které z těchto dvou podmínek jsou „lepší“. Postup od jednotlivého relativního soudu k celistvému popisu světa lze tedy vést vícero způsoby. Bezrozpornost je však opět nutným předpokladem. Z pohledu celku faktického bytí můžeme říci, že jsou relativní hodnotové soudy běžnými smysluplnými větami v

---

148 Wittgenstein, L.: Tractatus..., str. 7.

149 Pomocí kterých buduje přírodověda své teorie, nemá-li být pouhou sumou nesouvislých popisů světa.

neanalyzované podobě. Pak taková hodnota „uvnitř“ světa je hodnotou, která nemá žádnou hodnotu¹⁵⁰, neboť jí docílíme prostou analýzou.

Naproti tomu hodnotící soudy v absolutním smyslu nelze začlenit do celku světa (neuvažujeme-li v tuto chvíli jejich fyzickou podobu- že fakticky jsou). Jak je tomu, řekne-li o mně někdo, že nejsem dobrým člověkem? Vždyť přeci neexistuje kontext, na jehož základě bych mohl „absolutně“ rozhodnout, zda říká pravdu či nepravdu. Absolutní hodnota musí spočívat vně faktického bytí. Takovými soudy jsou, kromě soudů etických, právě i soudy estetické¹⁵¹. Nesmyslné věty Tractatu tak tuto hodnotu nevyjadřují, nejsou jejími nositeli, nemohou. Pouze ji ukazují. Rozumějící čtenář, jenž ji ve větách Tractatu rozpozná, nahlédne tuto v její „pravdivosti“. Snad na základě „ultra-zkušenosti“¹⁵², chceme-li přeci jen udržet logické členění Tractatu. Jen tak mohou zprostředkovat hodnotu a z estetického hlediska tak přinést čtenáři „potěšení“.

Uvedl-li jsem příklady relativního a absolutního soudu, bylo by odkázání k metafyzickému „požitku“ v estetickém smyslu nedostačující. Wittgensteinovo ztotožnění estetiky s etikou nám umožňuje utéci s následujícím příkladem do „ranku“ etiky s tím, že obdobným způsobem lze „argumentovat“ i pro estetiku (příklad by však byl natolik vágní, že by postrádal jakoukoli demonstrativní sílu). Každý hodnotící soud v sobě imanentně obsahuje i „formu“ trestu (ve zcela výjimečných případech odměny). Nejsem-li dobrým studentem, zcela jistě budu dle měřítek, která tvoří kostru kontextu, v němž jsem byl jakožto špatný student rozpoznán, svého studentského statutu brzy zbaven. Relativní hodnotící soud „implikuje“ relativní trest. Co když nechci být dobrým studentem, potažmo studentem vůbec? Může v tom případě mít pro mě „zasloužený“ trest nějakou hodnotu? Jaký má potom být trest absolutní? A mohu, abych vycházel z již

---

150 Viz. TLP 6.40 a 6.41.

151 Viz. TLP 6.421.

152 Wittgenstein, L.: Poznámky o základech matematiky, Praha 1992, str. 8.

zmíněného příkladu, nechtít být dobrým člověkem?

TLP 6.422 „První myšlenka při vytyčení etického zákona ve tvaru „musíš...“ je: A co když to neudělám? Je ale jasné, že etika nemá nic společného s trestem a odměnou v obvyklém smyslu. Otázka *důsledků* jednání musí být tedy nepodstatná. - Přinejmenším nemohou být tyto důsledky událostmi.... Musí být nějaký druh etické odměny a etického trestu, ale ty musí spočívat v jednání samém.“

Lze-li tedy vůbec hovořit o trestu v absolutním smyslu, tak pouze v první osobě. Avšak tím, že mu dáme intersubjektivně sdílitelný výraz v podobě věty, nechtěně upadáme v nebezpečí, že bude příjemcem tohoto sdělení považován za důsledek soudu relativního¹⁵³. Aplikujme právě uvedené na estetický požitek, jenž Tractatus zprostředkovává chápacímu čtenáři a nahlédneme, jaký je rozdíl mezi běžným a „chápacím“ čtenářem.

Možný vztah čtenáře k Tractatu by však zůstal "neobjasněn", kdybychom nedoplňovali relativní-absolutní hodnotové soudy o další dichotomii. A to o logickou-normativní vzdálenost mezi jednotlivými větami, která v čtenáři "estetizující" přechod mezi hodnotami potencuje. Již několikrát zmiňovaná věta TLP 2.0122¹⁵⁴ je toho jasným příkladem. "Neúprosnost"¹⁵⁵ normy v závorkované části věty je v přímém kontrastu s její logickou závažností (logickou vzdáleností od hlavní teze). Tento "rozpor" přímo nabádá k tomu, abychom od relativního hodnocení (které doprovází většinu prvních čtení) vět Tractatu přešli k hodnocení absolutnímu. A nepochybná "pravdivost" vět potom není garantována autorem, nýbrž čtenářovým srovnáním s vlastními soudy hodnotícími v absolutním smyslu. Tím je dosaženo i úplného

---

153 Výjimkou mohou být jisté společné/společenské projevy náboženského života.

154 Ale také např. TLP 5.6.

155 Srov. logickou a normativní (např. tzv. přírodních zákonů) neúprosnost dle Wittgenstein, L.: Poznámky o základech matematiky, Praha 1992, str. 32-33.

ohraničení světa faktického bytí- ohraničení zvenčí, tj. estetického požitku ze "správného" nahlížení na svět. Než se pokusím pojednat Wittgensteinovo pojetí "metafyzického" subjektu, dovolím si krátkou autocitaci, jakkoli je mi to protivné, ze závěru své bakalářské práce, jež právě vyřčené, snad vhodně, dokresluje: „Vystoupím-li nahoru nad TLP, vidím svět plný krásných věcí. A bylo by zvláštní, kdyby mi tento pohled neskýtal potěšení.“¹⁵⁶

TLP 5.641 "Existuje tedy skutečně smysl, v němž ve filosofii může nepsychologicky být řeč o Já. Já vstupuje do filosofie tím, že "svět je můj svět". Filosofické já není člověk, lidské tělo nebo lidská duše, o níž pojednává psychologie, nýbrž metafyzický subjekt, hranice - nikoli část světa."¹⁵⁷

Vskutku, "biologické" já, já přírodovědy, já, jenž je součástí světa, může být uchopováno pouze jazykem přírodovědy. Proč však nemůže být obdobným způsobem uchopeno metafyzické já? Hraniční povaha metafyzického subjektu se ukazuje právě v bezesmyslnosti všech pokusů smysluplně popisovat tam, kde není možno myslet, že by tomu mohlo být i jinak, resp. kde není možno myslet vůbec. Metafyzický subjekt je "předmětem" logiky, jeho vyjádřením je tautologie. Ukazuje se, neboť samotným vypovězením identity se sebou samým se přeci nedotýkám ničeho, co bych byl ochoten, byť nesmyslně, připisovat sobě samému.¹⁵⁸ O metafyzickém subjektu totiž nejsem s to ani pronést absolutní hodnotící soud. Metafyzický subjekt "pouze" umožňuje libovolnému soudu připsat absolutní hodnotu. Je-li tato naše "intuice" správná, bylo by lze již na základě Tractatu odmítnout možnost soukromého jazyka

---

156 Nerad bych však budil zdání, že jsem dosáhl úrovně, kdy jsem hotov odhodit žebřík.

157 Wittgensteinovo pojetí subjektu by bylo lze vnímat ve smyslu Kantovy transcendentální subjektivity.

158 Tímto odpovídám na možnou námitku, že logicky nemohu očekávat od takto pojatého subjektu nic jiného, než jsem do něj sám vložil.

s poukazem na to, že věta:

TLP 5.6   "*Hranice mého jazyka* znamenají hranice mého světa."

je pouhým slovním vyjádřením možnosti soudit v absolutním, resp. relativním, smyslu. To však nemá a nemůže mít nic společného s tím, jak svět jazykem popisujeme¹⁵⁹.

Vraťme se však o několik kroků zpět. Descartovo *cogito ergo sum* je tak zjevně smysluplnou větou. Tím, že tvrdí subjekt, zakládá jen subjektivitu v psychologickém slova smyslu¹⁶⁰. Tím, že vypovídá ve formě kauzálního "zákona", ukazuje jen povahu zákona obecně. Tím, že by bylo lze myslet jinak, ukazuje na hranici myšlení. Ne však hranici samu. Ta se totiž může ukázat poze sama. Její předvedení nemůže být chtěné. Nemůže být důsledkem (např. něčí vůle). Descartes se tak vlastně "zpronevěřil" sám sobě, když nepochybnost hledal. Kdo hledá, snadno upadne v pokušení, že nachází. A zobecnění svých závěrů pak ztotožňuje s logickou nutností. Právě tuto "pověru" se, kromě jiného, snaží Wittgenstein vyvrátit ve svých Zkoumáních. Že naše tvrzení dokládá sama struktura Descartovy proklamace, není tím nejdůležitějším. Descartův omyl spočívá v nepochopení rozdílu, jenž by nejlépe bylo lze formulovat následovně:

TLP 6.1264   "Smysluplná věta něco vypovídá a její důkaz ukazuje, že tomu tak je; v logice je každá věta formou nějakého důkazu. Každá věta logiky je znakově reprezentovaný modus ponens. (A modus ponens nelze vyjádřit větou)"

Snad se nyní vyjevuje dostatečně zřetelně, co Wittgenstein mínil slovy:

---

159 Znovu odkazují na propastný rozdíl mezi tím, co je v jazyku libovolností a tím, co je libovůlí.

160 Psychologie, kterou Wittgenstein pohrdavě počastoval přívlastkem povrchní.

TLP 5.631 "Neexistuje myslící, představující si subjekt."

Právě uvedené Wittgensteinovo tvrzení se, naproti tomu, oné hranice přímo dotýká. Pro demonstrování výše uvedeného se, bohužel nevyhneme další citaci, neboť "jasnost", s níž se Wittgenstein vyjadřuje, je pro mne nedosažitelná.

TLP 6.1231 "Příznakem logické věty není to, že platí obecně. Být obecný znamená přece pouze toto: platit náhodným způsobem pro všechny věci. Nezobecněná věta může být právě tak tautologií jako věta zobecněná."

Vyřčením domněnky, že moderní přírodověda by bez Descartova ustavení subjektivity, nebyla možná (tedy alespoň ne v podobě, jak ji "známe"), zřejmě jen nosím dříví do lesa. Na co však věda pozapomněla, právě díky domnělé nepochybnosti Descartova tvrzení, je:

"Kauzální způsob uvažování je svůdný v tom, že člověka vede k tomu, aby řekl: "Přirozeně, tak se to muselo stát." Zatímco by měl mít na paměti, že se to mohlo stát *tak i* jakkoli jinak."¹⁶¹

Nebýt však této vědy, těžko by Wittgenstein formuloval svou nauku o logické formě zobrazení. Forma skutečnosti a forma reprezentace jsou tak dvěma stranami téže mince, jíž platíme za logickou možnost platného vědeckého poznání. Ano, nebýt vědy, těžko by, alepoň v době, kdy psal *Tractatus*, neformuloval otázky, jež snad považoval za skutečně důležité. A ty se, kromě zmiňovaných hodnotových soudů, týkaly i, námi jen naznačené, filozofie psychologie.

---

161 Wittgenstein, L.: *Rozličné poznámky*, Praha 1993, str. 60.

Způsob práce pro něj ovšem zůstal nezměněn- "výdobytky" Tractatu jsou jeho pozdějším zkoumáním inherentní. Logickou "maximou" mu potom budiž:

"Člověk si to nedokáže představit" znamená, když se jedná o logiku: člověk neví, co si tu má představit."¹⁶²

Jen tam, kde je přechod mezi různými pojetími obecnosti "problematický", analyzuje modelové příklady, které umožňují jejich překlenutí (v přirozeném jazyce). V některých případech se však šetření logiky určitého pojmu, jak by sám řekl, tj. způsob zavedení určitého pojmu do přirozeného jazyka, ukazuje jako bezvýsledné. Či se alespoň Wittgensteinovi nepodařilo nalézt uspokojivou odpověď.

"Fenomenologie sice neexistuje, fenomenologické problémy ale snad ano."¹⁶³

Mezi nejzajímavější bezesporu patří jeho zkoumání barev. Zvláště když si uvědomíme nesnáze, se kterými bojuje současná věda při pokusu o jednotný výklad povahy světla.

"Nechceme nalézt žádnou teorii barev (ani fyziologickou, ani psychologickou), nýbrž logiku pojmů barev. A ta nám poskytne to, co se často neprávem očekávalo od teorie."¹⁶⁴

Ale právě to, co nám současná teorie poskytnout neumí, by mohla obsáhnout některá z teorií budoucích. A proč by impulzem, jenž jí dá vzniknout, nemohlo být lepší porozumění logice našich pojmů?

---

162 Wittgenstein, L.: Poznámky o barvách, Praha 2010, str. 69.

163 Wittgenstein, L.: Poznámky o barvách, Praha 2010, str. 120.

164 Wittgenstein, L.: Poznámky o barvách, Praha 2010, str. 68.

Závěr

"... To, co mě zajímá, není stavbu provést, ale prohlédnout jasně k samým základům možné budovy. V tom se můj cíl liší od cíle, jaký mají vědci, a také moje myšlenkové pochody jsou jiné.

... Smyslem každé věty, kterou píšete, je vždy už celek, tudíž stále totéž; vlastně jsou to jen pohledy na jeden předmět nazíraný z různých úhlů."

Ludwig Wittgenstein (1930)¹⁶⁵

Svou práci odevzdávám s rozporuplnými pocity, neboť jsem si jist, že i její přijetí musí být rozporuplné. Téma práce jsem si zvolil záměrně i přes nemožnost jej postihnout cele. Svým způsobem je ukázání této nemožnosti jedním z jejích vedlejších cílů.

Domnívám se totiž, že logika tak, jak ji dle mého přesvědčení pojímal Wittgenstein, a jak ji chápu i já, nemůže být pro "názornost" redukována na mnohost logických počtů a jejich axiomatizací. Jakkoli jsou tyto, pro konkrétní užití, nenahraditelné, domnívám se také, že by takové nahlížení logiky mohlo vést k přesvědčení o "nadřazenosti" matematiky. A věru netuším, jak by se potom mohla logika takto získaného přívlastku "instrumentální" zbavit. Logika však nemusí být "vysoce" formalizovaná, aby byla tím, čím je. Také proto obšírně nediskutuji, vlastně nezmiňuji vůbec, Wittgensteinovu "návaznou" nauku o elementárních větách, neboť tato je, nakolik se snad nemýlím, pouze obecným modelem, vycházejícím z přirozeného jazyka, ukazujícím logickou možnost ideální formalizace.

Bohudík, že lze výše napsané nahlédnout, když už ne dokázat. Logika je vtělená! Ať už se nám to líbí nebo ne. Právě tohle uvědomění je jediným jistým základem pro jakoukoli, nejen intelektuální, práci.

---

165 Wittgenstein, L.: Rozličné poznámky, Praha 1993, str. 18.

A v té intelektuální nezbývá než popis fungování přirozeného jazyka. Ten jakýkoli pokus o vztažení ke skutečnosti odkáže skrze relativní hodnotící soudy do pole působnosti přírodní vědy a soudy absolutní přenechá krásné literatuře, potažmo umění vůbec. Co zůstane, je svět tak, jak je.

Všechny části mé práce jsou až k závěru propojeny určitou vnitřní souvislostí. Není-li čtenáře, jenž by ji nahlédl, pak je tato pouhou sumou mých emocí. Potom nezaslouží než co nejostřejší odmítnutí!

I přes možné odmítnutí práce jako celku považuji některá její dílčí zjištění, především interpretačního rázu, za obecně přijatelná a explicitně obhajitelná.

Seznam použité literatury

- Barthes, R.: Světlá komora. Poznámka k fotografii, Praha 2005, 123 str.
- Berger, J.: O pohledu, Praha 2009, 225 str.
- Brock, S.: Moudrost svatého Izáka Syrského, Olomouc 2001, 33 str.
- Descartes, R.: Meditace o první filosofii. Námitky a autorovy odpovědi, Praha 2003, 535 str.
- Kolář, P.: Pravda a fakt, Praha 2002, 316 str.
- Malcolm, N.: Ludwig Wittgenstein v spomienkach (so životopisnou črtou Georga Henrika von Wrighta), Bratislava 1993, 109 str.
- Materna, P.: Svět pojmů a logika, Praha 2000, 136 str.
- Monk, R.: Wittgenstein. Úděl génia, Praha 1999, 636 str.
- Peregrin, J.: Filosofie a jazyk (eseje a úvahy), Praha 2003, 210 str.
- Peregrin, J.: Logika a logiky. Systém klasické výrokové logiky, jeho rozšíření a alternativy, Praha 2004, 205 str.
- Peregrin, J. - Sousedík, P. (přeložili a sestavili): Co je analytický výrok?, Praha 1995, 142 str.
- Petříček, M.: Myšlení obrazem. Průvodce současným filosofickým myšlením pro středně nepokročilé, Praha 2009, 201 str.

Petříček, M.: Úvod do (současné) filosofie. 11 improvizovaných přednášek, Praha 1997, 178 str.

Štěpán, J.: Formální logika, Olomouc 1995, 109 str.

Valenta, L.: Problémy analytické filozofie, Olomouc 2003, 223 str.

Wittgenstein, L.: Filosofická zkoumání, Praha 1993, 296 str.

Wittgenstein, L.: Modrá a Hnědá kniha, Bratislava 2002, 296 str.

Wittgenstein, L.: Modrá a Hnědá kniha, Praha 2006, 268 str.

Wittgenstein, L.: Poznámky o barvách, Praha 2010, 144 str.

Wittgenstein, L.: Poznámky o základech matematiky, Praha 1992, 151 str.

Wittgenstein, L.: Rozličné poznámky, Praha 1993, 153 str.

Wittgenstein, L.: Tractatus logico - philosophicus, Praha 1993, 229 str.

Wittgenstein, L.: O etice, dle: <http://www.galilean-library.org/manuscript.php?postid=43866> (dostupné k 6.1.2011)